This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

DR
72
.P39

БУГАРСКА и ИСТОЧНА РУМЕЛИЈА

ЊИХОВ МЕЂУНАРОДНИ, ДРЖАВНО-ПРАВНИ и ПОЛИТИЧКИ ПОЛОЖАЈ ОД 1878—1887 ГОДИНЕ.

ОД

СРПСКИМ МАЈОРА

ГОЈКА ПАВЛОВИЋА

ПРОФЕСОРА МЕЂУНАРОДНИМ ПРАВА У ВОЈ. АКАДЕМИЈИ

БЕОГРАД

Нова Штампарија „Павловић", Дечанска ул. бр. 14

Љуб. М. Павловић

1907

Цена 1,50 дин.

БУГАРСКА и ИСТОЧНА РУМЕЛИЈА

ЊИХОВ МЕЂУНАРОДНИ, ДРЖАВНО-ПРАВНИ и ПОЛИТИЧКИ ПОЛОЖАЈ ОД 1876—1887 ГОДИНЕ.

ОД

СУДСКОГ МАЈОРА

ГОЈКА ПАВЛОВИЋА

ПРОФЕСОРА МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА У ВОЈ. АКАДЕМИЈИ

БЕОГРАД

Нова Штампарија „Давидовић", Дечанска ул. бр. 14

Љуб. М. Давидовића

1907

Цена 1,50 дин.

Pavlović, Gojko

БУГАРСКА И ИСТОЧНА РУМЕЛИЈА

ЊИХОВ МЕЂУНАРОДНИ, ДРЖАВНО-ПРАВНИ И ПОЛИТИЧКИ ПОЛОЖАЈ ОД 1876 — 1887 ГОДИНЕ.

ОД
СУДСКОГ МАЈОРА
ГОЈКА ПАВЛОВИЋА
ПРОФЕСОРА МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА У ВОЈ. АКАДЕМИЈЕ

БЕОГРАД
Нова Штампарија — „Давидовић“, Дечанска улица 14.
Љуб. М. Давидовића.
1907.

Pavlović, Gojko

БУГАРСКА И ИСТОЧНА РУМЕЛИЈА

ЊИХОВ МЕЂУНАРОДНИ, ДРЖАВНО-ПРАВНИ И ПОЛИТИЧКИ ПОЛОЖАЈ ОД 1876 — 1887 ГОДИНЕ.

ОД
СУДСКОГ МАЈОРА
ГОЈКА ПАВЛОВИЋА
ПРОФЕСОРА МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА У ВОЈ. АКАДЕМИЈЕ

БЕОГРАД
Нова Штампарија — „Давидовић“, Дечанска улица 14.
Давидовића.
7.

LD72
P39

Од истог писца:

I Војно право.

1., Кратак упут за вршење претходне истраге у војсци.
2., Установа јавности код војних судова.
3., Систем војних судова и право изјаве жалбе против одлука војних судова у страним државама.
4., Надлежност војних судова.
5., Одбрана пред војним судом.
6., Дисциплински батаљони у Русији.
7., Данашње стање нашег војног кривичног законодавства.
8., Поглед на диспиплинску уредбу за бугарску војску.
9., Војничка дисциплина.
10., Поводом чланка руског пуковника *А. С. Лукошина* — о реформи војно-кривичног законодавства у Србији.
11., Требајули нам пуковски судови?
12., Организација и функција одбране (приказ на расправу бугарског капетана *Радионова* — „одбрана пред војним судом").
13., О суду официрском у Русији и о т. 2 § 2 нашег закона о војном дисциплинском суду.
14., Организација оптужне власти у војсци.
15., Примена § 69 или 70 казненог законика код бегства из војске.
16., Наше најновије војно-кривично законодавство.
17., Дужност официра за одбрану своје части.

II Кривично право.

18., Кривично право (Општи део).
19., Нове школе у кривичном праву.
20., Општа карактеристика нових школа у кривичном праву.
21., О двобоју.
22., Јуриспруденција и судска психопатологија.
23., Нова полемика о урачунљивости у немачкој литератури.
24., Збирка изводних решења руског Сената по појединим кривичним делима.
25., Кривични догађај из руског живота (убиство глумице *Висновске).*

III Грађанско право.

26., Заступништво с пуномоћством у грађанском праву.

IV Међународно право.

27., Хашка конференција мира и ратни закони и обичаји.
28., Јапан и међународно право.
29., Положај балканских држава и држање Јевропе за време од 1875 до 1877 год.
30., О интервенцији страних држава и њихових дипломатских представника у унутрашње ствари оних држава, где су акредитовани.
31., Узроци и поводи данашњем руско-јапанском рату.
32., Рат и право.

БУГАРСКА И ИСТОЧНА РУМЕЛИЈА

Реч две о полусамосталној држави у место увода.

Понекад државу чини и таква област, која се користи великом аутономијом, али је ипак стављена под међународну гарантију; однос централне власти према таквој потчињеној области стоји под контролом држава, које су гарантовале њену аутономију. Област стављена у такав положај зове се полу-независна држава (état mi-souverain) и она за такав свој државно-правни положај мора добити признање од осталих држава исто, као и држава, која постаје потпуно самосталном.[1]

Израз полусамосталност, halb souverain, прво је створио Мозер, и у преводу пренесен је у француску правну књижевност. Неки писци полусамосталне државе називају *даначним* (трибутарним), пошто по њихову мишљењу такве државе плаћају свом сизерену данак, чија се величина одређује њиховим међусобним споразумом, којим је створена полунезависна држава. Али се овај назив не може сматрати као тачан, јер плаћање трибута није битна погодба несамосталности. Све полусамосталне државе не плаћају данак, док поједине државе могу бити потпуно самосталне, па ипак плаћати известан данак. Било је пак

[1] Коркуновъ, *Международное право* С. Петербургъ, 1886 г., стр. 59; Алфонс Ривијер, *Основи међународног права* (превод D-r M. Веснића, Београд, 1897 г.), књ. I, стр. 88.

случајева, да је једна држава плаћала известан данак другој, и ако је била потпуно самостална у међународном погледу. Тако, у почетку прошлог века вашингтонска влада плаћала је сваке године Алжиру извесну суму новаца на име откупа, да алжирски гусари не би хватали нити као робље продавали америчке морнаре. Ово плаћање није могло изазвати васалну зависност Сев. Амер. Сјед. Држава према Алжиру.[1]

Кад је реч о полусамосталним државама мора се признати да је појам о таквој држави потпуно ненормалан, јер се држава, као што је познато, карактерише пре свега својом независношћу. Појам о држави, управо рећи израз „самосталност", сам по себи искључује сваку несамосталност — зависност од других држава и полунезависност, као средњи појам између зависности и независности, не може се тачно одредити. Полунезависна држава, у самој ствари, не представља међународни правни субјекат и она је, посматрана с гледишта науке о држави, non sens. Па и у практици, овај појам о полусамосталности доведен је до супротности и нелогичности исто као и у теорији.[2] Доказа томе не треба тражити. Довољно је сетити се српско-турског рата, кад је Србија, која се сматрала као део турске царевине, водила рат с овом. Исто тако Србија је ратовала 1885 год. с Бугарском, и Турска, као сизерен, као што ћемо то доцније видети, није узимала никаква активна учешћа у том рату, при свем том што Гарашанин при склапању Букурешког уговора о миру није хтео да зна за Бугарску, већ само за Порту.[3]

[1] Ф. Мартенсъ, *Современное международное право цивилизованныхъ народовъ*, пето издање, С. Петербургъ, 1904 г., кн. I, стр. 258; Алфонс Ривијер, op. cit., кн. I стр. 88.

[2] Heffter, *Das europäische Völkerrecht der Gegenwart auf den bisherigen Grundlagen* (у преводу руском од барона К. Таубе. С. Петербургъ, 1880 г.), стр. 40; Ф. Мартенсъ, *Современ. межд. право* etc. кн. I стр. 258.

[3] Слободан Јовановић, *Српско-бугарски рат*, Београд, 1901 г, стр. 150.

Али, ма да је полусамосталност творевина ненормална и неприродна, и ако у себи има контрадикције, ипак је корисна. Она помаже државном развитку народа, који још не би био у могућности да се развије без извесног туторства. Она олакшава прелаз потчињених народа у самосталне државе, доводећи их поступно до потпуне независности. „Полунезависне државе, вели Ф. Мартенс, творевине су искључиво међународних односа: њихово се постојање објашњава неопходном потребом да се пронађе такав modus vivendi између дотичних држава, који би спречио међу њима сукоб; то је компромис између супротних интереса. У том смислу независност је спона између потпуне државне зависности и потпуне међународне суверености, и само као прелазни и привремени вид она има свој raison d'être.[1] Дакле, узимајући у вид, да самосталност има двојаки значај: спољашњу (међународну) сувереност (souveraineté èxterieure) према страним државама и унутрашњу сувереност (територијалну) према унутрашњој државној управи, може се говорити о полусамосталној држави као о неправилној политичкој организацији, која се у спољашњим својим односима потчињава туђој врховној власти.[2]

Према томе, сматрајући полусамосталну државу као ненормалан појам с једне стране, а као корисну творевину с друге стране, можемо рећи да се потчињеност полусамосталне државе јавља, или једино или бар у главноме, у спољашњим државним односима. Њена самосталност у унутрашњости може бити потпуна, а може бити у неколико и ограничена. Дакле, битна погодба полунезависне државе састоји се у већем или у мањем потчињавању њених спољашњих односа према страној државној власти; у сфери пак унутрашње управе, она је, у већини случајева, потпуно аутономна.[3]

---

[1] Ф. Мартенсъ, *Современ. межд. право* etc. књ. I стр. 258.
[2] Heffter; op. cit. стр. 40,
[3] Алфонс Ривијер, op. cit. књ. I. стр. 90—93.

ДЕО ПРВИ.

БУГАРСКА.

ГЛАВА ПРВА.

Међународни, државно-правни и политички положај Бугарске према Св. Стефанском прелиминарном уговору о миру.

Пре него што се пређе на излагање међународног, државно-правног и политичког положаја Бугарске према Св. Стефанском прелиминарном уговору о миру, потребно је напоменути, да је 1876 год. лорд Дерби предложио великим силама, да се у Цариграду састане једна међународна конференција, која би имала да размисли о средствима за решење Источног Питања и како да се обезбеде имовина, част и живот хришћана у Турској. Све су силе пристале на предлог енглеске владе. Представници сила скупили су се у Цариграду и претходне седнице конференције, у којима нису били турски представници, трајале су од 11 до 21 декембра 1876 године. У тим седницама конференција је решила да се Бугарска подели на две области, над којима ће посебно управљати по један гувернер, хришћанин, који може бити или турски поданик или странац, само да их именује Порта.[1]

Ова цариградска конференција истина није довела до успеха, али су Енглеска и Аустрија и даље радиле

[1] А. С. Цановъ, *България въ источній въпросъ*, Пловдивъ, 1879 г., стр. 88 и 89.

на повраћају реда на Балканском Полуострву, због чега је Русија, бојећи се, да овим радом енглески утицај не преовлада код Порте — јер је Енглеска била спремна да Турску увуче потпуно у круг енглеских интереса — радила да ма и оружјем уведе на Балканском Полуострву ново политичко стање, у коме би се новој држави Бугарској, дало прво место.[1] И Русија је почела ову своју одлуку остваривати приликом склапања Св. Стефанског прелиминарног уговора о миру.

По Св. Стефанском прелиминарном уговору о миру од 19 фебруара (3 марта) 1878 год., коме су претходили прелиминари у Једрену 31 јануара 1878 год., а које су потписали пуномоћници: у име Русије граф Игњатијев и Нелидов, а од стране Турске Сафет и Садулах, међународни, државно-правни и политички положај Бугарске имао је бити овакав:

1., Велика Бугарска представља полунезависну и самоуправну кнежевину са пространом територијом од Дунава до Солуна. Велика Бугарска по овом уговору имала је два велика вилајета, који су обухватали скоро половину јевропске Турске: а., *Источни вилајет*, са главним местом Трновом и у који су улазили санџаци: Рушчук, Трново, Тулча, Варна, Сливан и Пловдив, и б., *Западни вилајет*, са главним местом Софијом, и у који су улазили санџаци: Софија, Видин, Ниш, Скопље, Битољ и казе: струмичка, тиквишка, велешка и костурска. По једној карти публикованој у Софији, граница Велике Бугарске ишла је до Охрида и Солуна, и обухватала је целу Маћедонију, Стару Србију, па чак и део данашње Краљевине Србије, источно од Мораве.[2]

[1] А. Добровъ, *Южное Славянство, Турція и соперничество европейскихъ правительствъ на балканском полуострвѣ*, С. Петербургъ, 1879 г., стр. 642.

[2] D. M. Brancoff (псеудоним Хаџи-Мишева, секретара бугарског егзархата у Цариграду), *La Macédoine et les Puissances*, Paris, 1904 г., стр. 24; Ed. Engelhardt, *La Turquie et le tanzimat ou histoire*

Као што се из овога види, Св. Стефанска Бугарска, обухватала је земље, које су већим делом припадале и етнографски и историјски српској и грчкој народности.[1]

Према овоме А. С. Цанов греши кад тврди: да се Св. Стефански прелиминарни уговор о миру односно Бугарске врло мало разликује од споменуте цариградске конференције.[2] Разлика је врло велика, кад се узму у обзир области, које су улазиле у Бугарску по цариградској конференцији од 1876 год. и по Св. Стефанском прелиминарном уговору о миру.

2., Бугарска, као самоуправна кнежевина, мора имати хришћанску управу и земаљску (народну) војску (чл. 6 Св. Стеф. прелим уг. о миру).

3., Устав за кнежевину Бугарску, док се не избере кнез, има да изради Скупштина, која ће се састати у Пловдиву или у Трнову и има бити састављена од њених признатих људи под надзором руског а у присуству турског комесара.

При редакцији ове одредбе Св. Стефанског прелиминарног уговора о миру имало се у виду и то, да се у местима, где је бугарско становништво помешано с турским, грчким, влашким (Куцовласима) или другим, при изборима или изради органског устава, мора обратити нарочита пажња на права и потребе ових народности (трећи и четврти одељак чл. 7 Св. Стеф. прелим. уг о миру).

4., Увођење нове управе у Бугарској и надзор над њеном применом за прве две године било је уступљено руском комесару.

des réformes dans l'empire ottoman depuis 1876 jusqu' à nos jours, Paris, 1884 г., t. II стр. 130; *Une Confédération orientale comme solution de la Question d' Orient*, Paris, 1905 г., стр. 358.

[1] M. Milovanovitch, *Les traités de garantie au XIX siècle.* Paris, 1888 г., стр. 373 и 374; ђенерал Јован Драгашевић, *Успомена на Берлински Конгрес као грађа за историју српских народних напора 1876, 1877 и 1878 год.*, „Ратник", књ. LIII, св. II за месец фебруар, 1903 г., стр. 110.

[2] А. С. Цановъ, op. cit. стр. 162.

По овом уговору овај комесар имао је потпуну власт за две године и у кнежевини имао је бити један окупациони корпус од 50.000 Руса за време док се не уреди редовна бугарска војска. Овим уговором предвиђено је и то, да на годину дана по увођењу овог стања ствари, јевропски кабинети, ако се то нађе за потребно и ако се по томе буде дошло до споразума међу њима, т. ј. између Русије, Високе Порте и јевропских кабинета, могу наименовати нарочите делегате (пуномоћнике) руском комесару (чл. 7 Св. Стеф. прелим. уг. о миру).[1]

На овом месту згодно је напоменути, да су граф Андраши и маркиз Солизбери тражили да ову контролу врши јевропска комисија, али је Берлински Конгрес решио, да ће администрацијом привремено управљати једна руска комисија, с тим да је контролишу турски комесар и консули делегираних држава ad hoc.[2]

По Св. Стефанском прелиминарном уговору о миру организација Бугарске била је под контролом Русије.

5., Кнеза бугарског бира становништво слободно, а потврђује га Порта у споразуму са државама потписницама Париског Уговора о миру, с тим да он не може бити изабрат између чланова владајућих династија јевропских држава (први одељак чл. 7 Св. Стеф. прелим. уг. о миру).

6., Турска војска мора одмах напустити Бугарску, морају се порушити све тврђаве у овој и у будуће не смеју се подизати нове тврђаве. У вези с овим Висока Порта задржава право, да по својој увиђавности располаже ратним средствима и другим предметима, који јој припадају на основу примирја закљученог од 19/31 јануара (чл. 8 Св. Стеф. прелим. уг. о миру).

7., Бугарска је дужна да плаћа данак Отоманској Порти. Сума годишњег данка имала се уносити у банку

[1] Edouard Driault, *La Question d' Orient depuis ses origines jusqu'à nos jours*, Paris, 1900 г., стр. 230.

[2] M. Milovanovitch, *Les traités de garantie* etc. стр. 382.

и одређивати споразумом између Русије, отоманске владе и осталих јевропских влада, потписница Париског Уговора. Мерило за одређивање овога данка јесте средња цифра прихода целе бугарске кнежевине.

8., У погледу железничких пруга, које пролазе кроз Бугарску, Св. Стефански прелиминарни уговор о миру предвидео је да Бугарска прима на се обавезу отоманске владе за рушчуко-варнанску железницу, на основу нарочитог споразума између Високе Порте, кнежевске владе и дирекције ове пруге. За друге пак железничке пруге у кнежевини, било је остављено споразуму између Високе Порте, бугарске владе и управа заинтересованих удружења (други одељак чл. 9 Св. Стеф. прелим. уг. о миру).

9., По овом уговору Висока Порта имала је право, да од ратификације уговора па за три месеца превози преко Бугарске своју војску, ратна средства и храну у своје области, ван граница кнежевине и обратно, а после овога рока вреде погодбе, које се утврде споразумом између Високе Порте и бугарске владе.[1] Сем тога Висока Порта задржала је себи право да преко бугарске кнежевине превози своју пошту и да у њој одржава телеграфску везу (чл. 19 Св. Стеф. прелим. уг. о миру).

10., Најзад становници кнежевине Бугарске који путују или се задржавају у другим покрајинама јевропске Турске подлеже турским властима и законима (последњи одељак чл. 11 Св. Стеф. прелим. уг. о миру).

То су у главном одредбе Св. Стефанског прелиминарног угора о миру.

После овога одмах нам се на првом месту намеће питање: која је држава највише радила на томе да се створи Велика Бугарска?

Одговорити на то питање није тешко. На томе је највише радила Русија. Она је прва Св. Стефанским

[1] Ово се односи само на редовну војску, а не на башибозуке и Черкезе.

прелиминарним уговором о миру прогласила уједињење Бугарске и Источне Румелије, пошто је Бугарску 1877 год. била заузела руска војска. Иницијативом руског цара, званог ослободиоца, Александра II и његове тадашње дипломатије, коју је био обмануо и завео Игњатијев, онај исти Игњатијев кога је J. Ристић сматрао као највећег пријатеља Српског Народа, имала се по Св. Стефанском прелиминнарном уговору о миру створити Велика Бугарска.[1]

За доказ овоме довољно је сетити се речи из прокламације руског цара од 10 јуна 1877 год., изговорених на осам месеци пре овог уговора, а тичу се Бугара. Том се прокламацијом, између осталога, вели да је руској војсци стављено у задатак: да за увек очува бугарску народност и да јој учврсти она света права, без којих се не да замислити миран и правилан развитак бугарског грађанског живота.[2] Заиста, нико се боље није изјаснио и признао, него руски цар у овој својој прокламацији, да су Бугари дошли до данашњег положаја и да ће, као што ћемо одмах видети, без сумње доћи до потпуне своје независности, без проливања своје крви, као што је и Аустрија дошла до многих покрајина и потчинила себи разне народности.[3]

У овом истом смислу изразио се био и руски научник и публициста Ф. Мартенс на једном месту свог дела „Источни рат и бриселска конференција". „Ако је

[1] Сл. Јовановић, op. cit. стр. 34; Ф. Мартенсъ, *Восточная война и брюсселская конференция 1874—1878 год.* С. Петербургъ. 1879 г., стр. 302; J. Драгашевић, op. cit. стр. 109; J. Voïnov (по свој прилици псевдоним каквог ђенералштабног официра бугарског), *La Question Macédonienne et les réformes en Turquie*, Paris, 1905 г., стр. 1 и 2.

[2] Ф. Мартенсъ, *Восточная война и брюссельская конф.* etc. стр. 33.

[3] Овај наш закључак потврђују и речи Едуарда Анжелара, који, говорећи о Бугарима, вели да су за време робовања „живели као трава која под каменом расте". (Едуард Анжелар, *Маћедонско Питање,* превод Драг. А. Стевановића, Београд 1906 г., стр. 10).

заиста, право увек на страни физичке силе, то човеку, над чијим се светим правима врше најгнуснији злочини, остаје само да се безусловно поклони и да моли за опроштај. Ако је то тако, то логика захтева од нас да признамо као потпуно законита она ужасна мучења, која су Турци, благодарећи својој сили и власти, извршили над обезоружаним и несрећним Бугарима."[1]

Жеља Русије за стварање Велике Бугарске види се такође лепо из речи ђенерала Обручева. „Вас је, говорио је он Румелиотима, Берлински Конгрес издвојио од Бугара. У накнаду за то Русија вам шаље 10.000 пушака. Вежбајте се, да се можете борити за уједињење и слободу, кад куцне час! А од цара вам је поздрав, да ће те и тај час кроз три четири године дочекати."[2]

Ето, какво је било држање Русије у питању стварања Велике Бугарске.

Жеља Русије да се створи Велика Бугарска пренеразила је све Србе. „Глас о прелиминарном Св. Стефанском уговору о миру, вели Јов. Драгашевић, све нас је као гром поразио. И то не само да су били пренераженi кнез и Ристић и остале владе, него просто и дете на улици беше пренераженo. Какве нанебао од Русије! И то од оне Русије, коју је цео Српски Народ волео и поштовао као идола свога! Цео се народ скаменио! Али није могуће, да Русија, та наша обожавана Русија, желиа зло Српском Народу! Му дати Македонију, — српску земљу од памтиска, српску готово земља пре Немање, српску пре него се и чуло име Бугара, — то је земљати зло српском народу. Ђ зашто? Шта ми учинисмо на жао Русији, коју смо увек, кад год је од нас хтела помоћ затражила, слушали без мртмирај? Шта то згрешисмо нашој милој мајци, у коју смо увек полагали своју вољу, кроз све векове наше патње?...

[1] Ф. Канитц, Етнографија земаља и српског народа на Балкану, стр. 30.

[2] Ђ. Ивановић, op. cit. стр. 6.

Ето, тако је јаукао и тако премишљао цео Српски Народ од покрајина које су под Аустријом, па све до Јадранског и Белог Мора.“[1]

Између осталих наших ветерана, и сâм Стојан Новаковић осуђује ове политичке руске рачуне, који су истицали Бугарску мимо Србију.[2]

Али, и поред лепих речи рускога цара, његових државника и виђених људи, и ма да је овакав поступак Русије изненадио све Србе, ипак се мора признати да Бугарска није била толико прирасла Русији за срце, као што многи наши мисле. И ако је Русија била природна заштитница свих Словена, чему је она тежила и у прошлости, а нема сумње, да ће томе тежити и у будућности, што јој нико не може спорити, она је поред свега тога бацила око на Бугарску само зато да би је потчинила себи, што ће нам нарочито бити јасно, ако узмемо у вид добро познату нам поделу сфера на Балкану између Аустрије и Русије. „Пројектована Велика Бугарска по Св. Стефанском прелиминарном уговору о миру, вели Бекер, била је држава, коју је створила Русија да тамо развије свој утицај; по мишљењу руских дипломата, то је била једна јака авангарда, солидно намештена на путу за Цариград.[3]

Ово нам гледиште о Русији потврђује у главном и Хунгербилер, који тврди да Русији није било тешко да у Источној Румелији нађе наслоних тачака за организацију покрета Велике Бугарске, за чији је успех гарантовао велики број руских официра, у бугарској служби.[4]

[1] J. Драгашевић, op. cit. стр. 107 и 108.

[2] Стојан Новаковић, *Балканска питања и мање историјско политичке белешке о Балканском Полуострву 1886—1906 год.*, Београд, 1906 г., стр. 368 и 369.

[3] Caston Routier, *La Macedoine et les puissances*, Paris, 1905. г. стр. 25.; G. Becker, *La guerre contemporaine dans les Balkans et la Question d'Orient 1885—1897*, Paris, 1899. г., стр. 7.

[4] H. Hungerbühler, *La mission militaire suisse sur le théatre de la guerre serbo-bulgare*, Paris, 1886 г., стр. 55.

У прилог овоме могу нам послужити и речи М. Миловановића из његова предговора српском издању „Мађедонског Питања“ од Едуарда Анжелара, где се, између осталога, вели: „О двама јевропским конгресима из друге половине прошлог столећа сматрамо за потребно овде говорити, јер се у главном зна, да су они имали, и један и други, повратити московску бујицу у њено природно корито — спасти ближи Исток од руске најезде — одржати јевропску равнотежу. Што су 1856 и 1878 год. учиниле споразумно јевропске силе, то је 1739 год. урадила моћна бурбонска династија. Удружена Русија и Аустрија још онда су биле поделиле целокупно Балканско Полуострво. Аустријска је војска 1738 год. посела Шумадију и целу моравску долину, у исто време, кад је московска војска напредовала у Малој Азији и на Доњем Дунаву.“[1]

Најзад, у прилог овом гледишту за стварање Велике Бугарске могу се навести и речи једног резервног официра приликом мобилизације наше војске 1885 год. о држању Аустрије и Русије. „Поред свега дебелог пријатељства с Аустријом, вели он, она ће нас увек гурати на Бугарску, прво да се што даље одмакнемо од њене „сфере“, а друго да што више окрњимо од руске „сфере“ у Бугарској, да за њу вадимо кестење из ватре....“[2]

Према свему овоме није се ни чудити, што је на Св. Стефанском прелиминарном уговору о миру Русија мислила да створи Велику Бугарску; само не треба губити из вида да јој је Западна Јевропа у томе помела рачуне, јер је она добро знала, да ће по јевтину цену добити утицај, супротан руском, у ново створеној Бугарској, ако извесне покрајине, по речима Бугара завојеване руском крвљу, дâ балканским народима.[3]

---

[1] Едуард Анжелар, op. cit., стр. VI.

[2] Dr. Владан Ђорђевић, *Отаџбина*, књ. XV, св. 58, за јануар месец 1887 г., стр. 165.

[3] Бендеревъ, *Сербско-болгарская война 1885 года*, С. Петербургъ, 1892 г., стр. 2.

ГЛАВА ДРУГА.

Међународни, државно-правни и политички положај Бугарске према Берлинском Уговору о миру и Трновском Уставу.

Ова панбугарска држава коју је, као што сам горе изнео, пројектовала Русија, по Св. Стефанском прелиминарном уговору о миру, живела је свега девет месеца, али и то само на хартији, јер су границе бугарске кнежевине овим прелиминарним уговором биле подвргнуте знатној ревизији. Јер кад је Берлински Конгрес предузео ревизију Св. Стефанског прелиминарног уговора о миру, главна тежња била му је с једне стране да постави извесну равнотежу између разних народности, које сачињавају становништво Балканског Полуострва, а с друге стране, као што је то мислио и сâм Бендерев, да се стане на пут руском утицају на Балканском Полуострву и победама руског оружја.[1]

Може се рећи да је Берлински Уговор, склопљен под утицајем Енглеске и Немачке (управо рећи Русије и Аустрије) разделио Велику Бугарску, коју је хтео Св. Стефански прелиминарни уговор о миру да створи под утицајем Русије, на две области: на Бугарску и Источну Румелију, тако да им Балкан служи као граница, а да у састав Бугарске улази и софијски санџак.[2]

Питање о Бугарској било је једно од главних питања претресаних на Берлинском Конгресу, јер је оно чинило битни део Св. Стефанског прелиминарног уговора о миру.

Претрес овог питања почет је на другој седници, 17 јуна, и трајао је пуних шест седница. Енглески представник Солизбери на овом Конгресу први је предложио да се Бугарска ограничи Балканом. А и по даљем држању енглеска дипломатија највише је радила на овом распарчавању Велике Бугарске и Енглеска је била главни

[1] Бендеревъ, op. cit., стр. 1.

[2] Чл. 2 Берлинског Уговора од 1878 год.; Коркуновъ, op. cit., стр. 61.

и најодсуднији противник Велике Бугарске, зато што је и Бугарску, као и друге хришћанске државе на Балкану, еманциповане од Турске руском помоћу, руском дипломатском и војничком акцијом, сматрала као агенте за ширење руске моћи и руског утицаја. Енглеска је на првом месту и нарочито протестовала против стварања Велике Бугарске, која би, под помоћи и управом Русије, образовала моћну словенску државу, која би била поседник важних пристаништа на Црном Мору и у Архипелагу и пружала Русији надмоћни утицај на односе како политичке тако и трговинске у овим двама морима.[1] „Енглеска је имала највише рачуна, вели Сл. Јовановић, да одвоји Румелију од Бугарске. Она је учинила да се одбаци назив „Јужна Бугарска", који су руски представници на Берлинском Конгресу предлагали за Румелију."[2] Колико је пак енглеска дипломатија радила у том погледу, види се лепо из тога, што се лорд Биконсфилд решио био да зарати с Русијом и другим силама, ако не пристану на смањивање и поделу Бугарске, због чега је Енглеска послала јаку флоту у Мраморно Море и позвала велики део војске чак из Индије.[3]

Због оваквог држања Енглеске, руски гроф Шувалов отпутовао је био 8 маја 1878 год. у Лондон са специјалном мисијом у овом питању да добије потребна обавештења. Резултат ове мисије била су два лондонска меморандума од 30 маја те године, у којима су биле трансакције енглеско-руске, или шта више нови уступци Русије Енглеској. Првим се меморандумом предвиђало: да буду две Бугарске, једна на северу од Балкана, под кнезом, друга на југу, али која не допире до Егејског Мора, с хришћанским гувернером.[4] Други пак лондон-

[1] M. Milovanovitch, *Les traités de garantie etc.*, стр., 378.

[2] Сл. Јовановић, op. cit., стр. 2 и 3.

[3] А. С. Цановъ, op. cit., стр. 187 и 188.

[4] Овај први меморандум предвиђао је, између осталога, и то да Енглеска пристаје на уступање Бесарабије, али да задржава право дискусије на Конгресу о слободи пловидбе по Дунаву и т. д.

ски меморандум има додатак првом: да ће Енглеска, између осталога, истаћи на Конгресу питање о реорганизацији Бугарске и да ће дискутовати о окупацији двеју бугарских покрајина.

Ну, кад је реч о овим меморандумима треба имати у виду, да је на неколико дана после овога, 4 јуна, Енглеска закључила с Портом једну тајну конвенцију. Предмет те конвенције био је „одбранбени савез са задатком да се за у будуће обезбеде Султанове територије у Азији". Али, да би Енглеска испунила обавезу, коју је на се овом конвенцијом примила, Султан је допустио да Енглеска окупира острво Кипар и да њим управља.[1]

Дакле, уз овакво држање енглеске владе и њене дипломатије, лорд Солизбери је на Берлинском Конгресу предложио да се створи кнежевина Бугарска, која има да плаћа данак Порти и да буде на северу од Балкана. Све пак друге покрајине, које су по Св. Стефанском прелиминарном уговору о миру улазиле у састав Велике Бугарске, имале су и даље остати под непосредном управом Султановом.[2] Солизбери је нашао — кад би се Бугарској дале границе обележене цариградском конференцијом од 11/23 декембра 1876 год. и Св. Стефанским прелиминарним уговором о миру, за којима многи Бугари и сада жале наводећи како милиони становника остају и даље под страшним турским јармом[3] — да би то било незгодно, што интереси ових двеју покрајина нису истоветни и што њихове симпатије нису у хармонији. Солизбери је тражио поделу Велике Бугарске на двоје у главном из ових разлога: 1., што би се стварањем Велике Бугарске и сувише унизила Турска; 2., што би се на тај начин на обалама Јегејског Мора створила нова самостална држава, која би Русији служила као авангарда

[1] M. Milovanovitch, *Les traités de garantie* etc., стр. 379—381.

[2] Jdem, стр. 381.

[3] D. M. Brancoff, op. cit., стр. 31; J. F. Voïnov, op. cit., стр. 2.

за њено кретање на Југ, и 3., што би Бугарима била потчињена места са многобројним грчким становништвом, које није у добрим односима с Бугарима, услед чега би несумњиво грчки језик ишчезао, и раса би била апсорбована. Из овог последњег разлога Солизберијевог може се извести закључак: да је Енглеска у стварању Велике Бугарске гледала чак и атентат на грчку народност.[1] Из тих разлога у главноме Солизбери је и предложио, да се Бугарска с југа ограничи Балканом, а на југу од Балкана да се образује аутономна покрајина, Источна Румелија, под непосредном политичком и војном влашћу Султановом, како би Порта имала у својој својини стратегијску границу, коју би могла бранити против сваке најезде у будуће.[2]

Конгрес је поводом овог предлога Солизберијевог упутио питање на мишљење пуномоћницима Аустрије, Енглеске и Русије. Ове су се државе сложиле да се образује једна трибутарна (даначна) кнежевина, која би обухватала простор између Дунава и Балкана (изузимајући Добручу), са санџаком софијским, и једна покрајина привилегована под непосредном влашћу Султановом, која има унутрашњу аутономну администрацију са једним хришћанским гувернером на челу, под именом „Источна Румелија". Према овоме били су редиговани чланци Берлинског Уговора у погледу Бугарске и Источне Румелије.

Поводом овога намеће нам се одмах питање: због чега су Енглеска и њен представник Солизбери на Берлинском Конгресу предлагали поделу Велике Бугарске, коју је хтела Русија да створи Св. Стефанским прелиминарним уговором о миру?

Енглеска је ово чинила у главном зато, што је

[1] J. F. Voïnov, op. cit., стр. 190; Коркуновъ, op. cit., стр. 61; А. С. Цановъ, op. cit., стр. 169—175; M. Milovanovitch, *Les traités de garantie* etc., стр. 378.

[2] D. M. Brancoff, op. cit., стр. 30.

Султану ставила погодбу: да ће на Конгресу бити на његовој страни и да ће гарантовати интегритет његових покрајина у Малој Азији, ако јој буде допустио да окупира острво Кипар.[1] Према томе, ма колико да су Бугари шовинисти за своје интересе, не бирајући у томе средства, не можемо а да не признамо за истинито тврђење њиховог познатог публицисте А. С. Цанова, да је партија у Енглеској која се зове „туркофилска" имала толико љубави за Турке и Черкезе, колико и за Патагонце. „Енглези су се показали као бранioци Турске, вели он, не зато што имају неке нарочите љубави према Турцима, него зато, што су мислили да ће помоћу Турака добро обезбедити своје интересе."[2] На основу изложеног биће вам потпуно јасно, због чега је Енглеска хтела да пошто пото мења границе Србије, које је Ј. Ристић подносио Берлинском Конгресу. У овом погледу интересантне су речи Јов. Драгашевића: „Пројекат енглески до безобразлука глуп, не имајући за себе апсолутно никаквог разлога, осим једног *не дам*. Турским комесарима да се човек и чуди и не чуди, јер се тицало *сманињања* њихове земље; али комесари енглески, људи свакојако школовани....., да се толико пријатељством турским занесу, да на тапет изнесу толику порцију неразумевања, — заиста је чудновато."[3]

У том преуређењу и исправљању, које је предложио енглески представник, Берлински Конгрес се пре свега постарао да сведе на нормалније сразмере територију трибутарне кнежевине, која је, под именом „Велике Бугарске" по Св. Стефанском прелиминарном уговору о миру, требала да се простире од Дунава до Егејског Мора и од Црног Мора до Арбаније. Ново пројектована бугарска држава, која је обухватала 163.965 квадратних

[1] Едмонд Шерер, op. cit., стр. 281.
[2] А. С. Цанов, op. cit., стр. 164.
[3] Ј. Драгашевић, op. cit., стр. 127.

километара, била је сведена на 64.390 квадратних километара.[1]

Према томе, Берлинским Уговором створена је полусамостална кнежевина Бугарска и покрајина Источна Румелија. Берлински Конгрес је, као што сам већ споменуо, разделио Велику Бугарску створену Св. Стефанским прелиминарним уговором о миру на полунезависну Бугарску и аутономну покрајину Источну Румелију под политичком и војном влашћу султановом и оставио један део од замишљене Велике Бугарске, од 1,500.000 душа, под турску власт.[2] По речима Калнокијевим, ово је било учињено зарад равнотеже на Балканском Полуострву, да би се остварила извесна једнакост сила и моћи између балканских народа.[3]

Тако је створена кнежевина Бугарска, која је Берлинским Уговором добила нарочито обележје у међународном, државно-правном и политичком погледу, који нам треба даље размотрити. Ну пре него томе приступим, потребно је задржати се нешто на једној појави, која је последица постанка такве Бугарске. То је срџба Бугара због неостварене Велике Бугарске према пројекту Русије и према Св. Стефанском прелиминарном уговору о миру.

Бугари нападајући Енглеску што је поделила Велику Бугарску на три дела, говорили су, између осталога, да је она не само пореметила етнографске, географске и економске односе становништва Бугарске, него је још у Јевропској Турској створила један квасац за нове заплете и борбе, којима се нису могле предвидети размере и последице. Па и Бугарска Народна Скупштина, сазвата у Трнову у фебруару 1879 год. да изда бугарски устав, протестовала је против поделе своје отаџбине.[4] Полити-

[1] Едуард Анжелар, op. cit., стр. 32.

[2] J. F. Voïnov, op. cit., стр. 12.

[3] Едуард Анжелар, op. cit., стр. 32.

[4] К. И., *Војно-историјске белешке о српско-бугарском рату 1885 год.* (превео с бугарског Ст. Грујић), стр. 16 и 17; G. Becker, op. cit., стр. 9.

чари на Берлинском Конгресу, по мишљењу Бугара, нису водили рачуна о етнографским, географским и економским приликама бугарске народности, те су овом поделом за Јевропску Турску створили један извор компликација и сукоба, којима није могуће предвидети димензије и последице. Војнов, као Бугарин, вели, да је Берлински Конгрес разделио Велику Бугарску — „као лешину на комаде".[1]

Овој жалби Бугара нема места, јер ако се Енглеска на Берлинском Конгресу огрешила о коју народност, она се у првом реду огрешила о нас Србе, а никако о Бугаре, пошто им је дала више него што им по историји и етнографији припада, што у осталом и сâм Л. Добров признаје, да је Берлински Уговор отклонио повод огорченој узајамној борби народности, борби која би се неминовно појавила при политичкој власти Бугара на територији, где они у многоме не сачињавају етнографски елеменат.[2] Поводом овога нека ми је допуштено да наведем, да су Бендерев и други неки бугарски шовинисти тврдили да је Маћедонија, која је по Св. Стефанском прелиминарном уговору о миру имала ући у Велику Бугарску, била насељена самим Бугарима,[3] и да у свој Бугарској нема више од 2137 душа, које говоре српским језиком. Против оваквог шовинистичког гледишта бугарског јасно говоре речи пок. Ст. Грујића: „Каква дрскост и обмана света, каква иронија за историју и етнографију? Зар Трновски и Ћустендилски окрузи са свима њиховим срезовима, у којих је становништво све српско, припадају по језику Бугарима? Зар су цео срез Кулски, округа Видинског и цели срезови Златишки, Искарски и Новоселски округа Софијског, по језику бугарски, кад је тамо све становништво српско без иједног Бугарина по типу и по језику! Зар тај крај цео, који бројно скупа износи

[1] J. F. Voïnov, op. cit., стр. 47 и 50.

[2] Л. Добровъ, op. cit., стр. 642.

[3] Бендеревъ, op. cit., стр. 1.

348.756 становника, у коме су сви становници и пре и после Косова чисти и овејани Срби, говоре бугарски? — Ми ево чикамо брата Бугарина, и позивамо га, да прођемо заједно овај крај, па ћемо онда видети, кога ће од нас двојице боље тамошње становништво разумети у говору — нас или њега".[1]

Ових неколико напомена било је потребно учинити пре него приступимо разматрању међународног, државноправног и политичког положаја Бугарске по Берлинском Уговору.

По овом Уговору:

1., Бугарска постаје једна полусамостална и трибутарна кнежевина под сизеренством султановим. Она има хришћанску управу и народну војску (чл. 1 Берл. Уг.).

По овом уговору, Бугарска представља кнежевину аутономну у унутрашњој управи, чијег владаоца бира народно представништво, а потврђује Порта (Султан) уз пристанак сила потписница Берлинског Уговора, само с тим да ни један од чланова владајућих династија у великим јевропским државама не може бити изабран за кнеза Бугарске. У случају пак да престо остане упражњен, има се извршити избор новог кнеза под истим погодбама (чл. 3 Берл. Уг.).[2]

Узгред да споменем да је Берлински Конгрес, говорећи о избору кнеза бугарског, прешао ћутке преко питања о томе да ли ће бугарски кнез у будуће бити изборни или наследни. Међутим, као што ћемо даље видети, принцип наследства био је предвиђен у бугарском уставу од 1879 године.

2., По чл. 4 Берл. Уг., као и по чл. 7 Св. Стефанског прелиминарног уговора о миру, Скупштина од признатих људи у Бугарској, која има да се сазове у Трнову, дужна је, пре него што избере кнеза, да изради органски

[1] К. И., *Војно-историјске белешке* etc., стр 24.

[2] Конгрес је одбацио предлог Енглеске да мора бити једногласног пристанка великих сила потписница Берлинског Уговора, па да Султан може потврдити изабраног бугарског кнеза. (M. Milovanovitch, *Les traités de garantie* etc., стр. 382).

устав кнежевине, с тим да се у местима, где су Бугари помешани са становништвом турским, румунским, грчким или другим, узму у обзир права и интереси ових становника у погледу избора и израде органског устава. Привремену пак владу у Бугарској, док се не сврши органски устав, има да отправља један руски комесар. Турски комесар и консули држава потписница Берлинског Уговора контролишу (contrôler) рад (le fonctionnement) ове привремене управе. У случају неспоразума између наименованих консула решава већина (la majorité), а у случају неједнаког мишљења између већине и руског или турског комесара, морају представници држава потписница Берлинског Конгреса у Цариграду да се окупе у конференцију и да донесу своју одлуку. Ова привремена влада не може трајати више од девет месеца. Кад се донесе органски устав, има се одмах приступити избору кнеза бугарског. Чим се пак постави кнез, ступа у силу ново уређење и кнежевина добија своју потпуну унутрашњу аутономију (чл. 6 и 7 Берл. Уг.).

3., Кнежевина Бугарска, и ако се на основу овог Берлинског Уговора користи великом унутрашњом аутономијом, ипак се Бугари сматрају за турске поданике и према томе не користе се на турској територији привилегијама, којима се користе странци, а тако исто домородци бугарске кнежевине, који путују или живе у другим деловима отоманске царевине, не користе се привилегијама којима се користе страни поданици, већ се потчињавају властима и законима отоманским (чл. 9 и 12 Берл. Уг.).[1]

4., Кнежевина Бугарска по Берлинском Уговору прима на се известан део турског државног дуга. При одређивању овог дуга има се узети у обзир онај део дуга, који мора пасти на део кнежевине по правичном распореду (чл. 9. Берл. Уг.).

[1] Међутим данас Бугари имају своје пасоше и користе се Берлинским Уговором, т. ј. привилегијама за странце на отоманској територији.

5., Бугарска је дужна да плаћа Турској данак. Величина данка, који она има плаћати Отоманској Порти, уносиће се у банку, а одредиће се споразумом између држава потписница Берлинског Уговора, узимајући у обзир средњи приход кнежевине на крају прве године од кад ступи у силу ново уређење (чл. 9 Берл. Уг.).[1]

6., Бугарска се потчињава одредбама међународних уговора, које је Порта закључила са страним државама. Ова обавеза Бугарске предвиђена је чл. 8. Берлинског Уговора, који гласи: „Уговори о трговини и пловидби, а тако исто и конвенције (conventions) и посебни споразуми (arrangements), које су остале државе потписале с Високом Портом и који су данас у снази, одржавају се у погледу бугарске кнежевине, и у њима се неће учинити никаква измена ни према којој сили, док сама она не буде на то дала свој пристанак.“

7., Никаква транзитна царина (ђумрук) неће се узимати у Бугарској са робе, која се преноси преко Бугарске. Поданици и трговина свих држава користиће се у њој потпуно једнаким правима (чл. 8. Берл. Уг.)[2]

8., Бугарска прима на се одговарајући део обавезе Високе Порте односно Аустро-Угарске, као и друштва за експлоатацију железничких путева у Јевропској Турској (чл. 10 Берл. Уг.).

9., У Бугарској остају у сили права консуларне јурисдикције, која се оснивају на капитулацијама и обичајима, као олакшице и привилегије страних поданика. Ово право капитулације остаће у Бугарској све докле год се изречно не би променило уз пристанак заинтересованих страна (чл. 8 Берл. Уг.).

Према овоме, Бугарска не може по свом властитом нахођењу укинути консуларно судство, нити може уништити друга права и повластице консула,

[1] Не треба губити из вида да Бугари још плаћају данак. Он се у Бугарској сваке године предвиђа буџетом.

[2] За данас транзитна роба плаћа преко Бугарске само транзитну таксу, али никакву царинску транзитну таксу.

којих имају у нехришћанским државама. У овом погледу расправљено је једно питање приликом протеривања, у децембру месецу 1891 год., једног француског новинара, Шадурна, које је извршено без икаква учешћа француског генералног консула у Софији. Тим поводом између француског генералног консула и бугарског Министра Спољних Послова измењен је читав низ дипломатских нота. Рибо, француски министар, протестовао је код бугарске владе против овог протеривања, као противног закљученим уговорима, због тога опозвао је француског консуларног агента у Бугарској и прекинуо је све дипломатске односе с бугарском владом.[1] За данас консуларна јурисдикција важи у Бугарској само за спорове између страних поданика. Дакле, грађанско и кривично правосуђе остало је у надлежности консулата Великих Сила, кад су у питању њихови поданици. Остале привилегије капитулација услед нових трговинских уговора Бугарске с Великим Силама отпале су, нпр. обавезно присуство консуларних чиновника при вршењу судских забрана за дуг страног поданика и т. д. Узгред да споменем да Грчка у том погледу има у Бугарској иста права, као и остале Велике Силе.

10. Сви становници који се налазе на бугарској територији — домородци и странци — имају право на слободну религиозну вероисповест. Свима се обезбеђује слобода и спољашње вршење богослужења (чл. 5 Берл. Уг.).[2]

Разлика у религиозним вероисповестима не може у Бугарској да послужи за повод, да се неко не може користити грађанским и политичким правима, да не може обављати јавне дужности, бити одликован или бавити се занатима у ком било месту.[3]

[1] Преписка по овом питању може се наћи код Naoum J. Jantcheff, *La Bulgarie et l' étranger*, Paris, 1892 г., стр. 76—84; Алфонс Ривијер, op. cit., књ. I, стр. 94.

[2] Ова је једнакост у погледу религиозне вероисповести усвојена по предлогу Вадингтона (M. Milovanovitch, *Les traités de garantie* etc., стр. 383.).

[3] Ову је погодбу предвиђао раније руски цар у својој прокламацији од 10 јуна 1877 године. За време рата с Турском, кад је

11, Бугарска по овом уговору има своју народну (земаљску) војску и бугарски је кнез врховни заповедник целокупне војске, како у мирно тако и у ратно време. Он даје чинове према постојећим законима и њему се сва војска заклиње на верност. Берлински Уговор утврдио је сем тога и то, да руска војна окупација над Бугарском и Источном Румелијом траје девет месеца.[1]

Све ове одредбе Берлинског Уговора показују, да Бугарска у међународним односима није била самостални подмет права: она је зависила од Порте и стављена је била под контролу и заштиту Великих Сила, које су потписале уговор. Берлински Уговор одредио је која ће начела бити узета за основ јавног права Бугарске.

Да видимо после овога какав је државно-правни положај Бугарске по њеном уставу од 1879 године.

По уставу, који је донела бугарска Народна Скупштина 17/29 априла 1879 год. у Трнову, државно-правни положај Бугарске био је овакав:

1., Бугарска је кнежевина уставна монархија с народним представништвом и наследна у мушкој правој нисходећој линији од првог изборног кнеза (чл. 4 и 24 устава).

2., Кнез је представник кнежевине у свима односима са страним државама. У његово име, а по одобрењу Народне Скупштине, закључују се са суседним државама нарочити уговори односно управљања са кнежевином (чл. 17 устава).

Потребно је споменути, да и ако бугарски кнез заступа кнежевину у односима са страним државама, ипак бугарски дипломатски агенти на страни имају

освојена Бугарска, говорећи о истој, рекао је, између осталога, да је Русија свевишњим промислом позвата „да сложи и умири све вероисповести у оним крајевима Бугарске, где заједнички живе људи разног порекла и разне вере“ (Ф. Мартенсъ, *Восточная война и брюссельская конференція* etc., стр. 303).

[1] M. Milovanovitch, *Les traités de garantie* etc., стр. 384.

увек последње место при церемонијама. Droit de presèance за њих не важи. Може један бугарски дипломатски агенат бити акредитован нпр. 1903 год. а дипломатски представник какве независне државе 1907 год. — опет ће овај последњи бити испред дипломатског агента Бугарске. Сем тога овај се агенат акредитује код Министра Спољних Послова а не код владаоца дотичне земље.

3., Хришћани неправославне вере и иноверци, било да су природни поданици бугарски било да су прирођени, а тако исто и странци који стално или привремено живе у Бугарској, користе се слободом своје вероисповести, с тим само да својим обредима не нарушавају постојеће законе (чл. 40 устава).

4., Политичким правима користе се само бугарски грађани, а грађанским правима, према закону, користе се сви који живе у кнежевини (чл. 60 устава).

5., Бугарски кнез и његово потомство не могу исповедати никакву другу веру сем православне. Само први изборни кнез, ако припада другој којој вери, може остати и даље у њој (чл. 30 устава).

6., Кнез је врховни заповедник целокупне војске, како за време мира тако и за време рата. Он даје војне чинове по закону (чл. 11 устава).

7., Извршна власт припада кнезу. Сви органи извршне власти раде у његово име и под његовим врховним надзором (чл. 12 устава).

8., Судска се власт врши у име кнежево (чл. 13 устава). Кнез има право помиловања у кривичним делима а право амнестије припада кнезу заједно с Народном Скупштином (чл. 16 устава).

9., Законодавна власт припада кнезу и Народној Скупштини, и кнез потврђује и обнародује законе, које је изгласала Народна Скупштина. Ни један закон у Бугарској не може да се изда, измени или укине, док се претходно не разгледа и не усвоји од Народне Скупштине, која има право и да тумачи његов прави смисао (чл. 9, 10, 44 и 108 устава).

Народно представништво у Бугарској, по овом уставу, представља Народну Скупштину, која је двојака: 1) обична и 2) велика.

Обичну Народну Скупштину чине посланици изабрани непосредно од народа, и то по један на 10.000 душа, рачунајући ту само мушкарце. Посланици се бирају на три године. Бирачи су сви бугарски грађани, који су навршили 21 годину и користе се грађанским и политичким правима, али који нису млађи од 30 година и који су писмени (чл. 85—92 устава).[1]

Кнез сазива Народну Скупштину редовно сваке године. Сесија траје од 15 октобра до 15 декембра. Али из важних разлога Скупштина може да се сазове и ванредно. Редовни сазив Скупштине може да се продужи по међусобном споразуму између кнеза и Народне Скупштине.

Кнез отвара и затвара Народну Скупштину или сâм или за то овлашћује друго лице. При отварању Скупштине у кнежевој се речи говори о положају државе и износе се пројекти и предлози, који се имају поднети Скупштини на разматрање и решавање. На кнежеву реч Скупштина подноси адресу као одговор.

Кнез има право одложити Скупштину, али најдаље за два месеца. Новог одлагања може бити само по споразуму са Скупштином.

Кнез може распустити Скупштину и да одреди нове изборе посланика. Нови избори морају се извршити најдаље у року за два, а нова Скупштина треба да буде сазвата најдаље у року од четири месеца, рачунајући од дана распуштања Народне Скупштине (чл. 127—139 устава).

Народна Скупштина решава сваке године буџет државних прихода и расхода, који се подноси кнезу на потврду, и ни један зајам не може се учинити без пристанка Народне Скупштине (т. 4 чл. 105 и чл. 119 и 123 устава).

Велика Народна Скупштина састављена је од посланика изабраних непосредно од народа. Број

[1] Као што се види, по овом бугарском уставу није се тражио никакав цензус ни за онога који бира народне посланике, ни за онога који се има изабирати за народног посланика.

посланика Велике Народне Скупштине јесте два пута већи од броја Обичне Народне Скупштине, дакле, узимају се по два посланика на сваких 10.000 мушкараца (чл. 144 устава).

Карактеристика овог устава јесте у томе, што Велику Народну Скупштину може да сазива или кнез или намесништво или министарски савет. Кнез сазива Велику Народну Скупштину: 1., да размотри и реши питање о уступању или промени каквог дёла бугарске државне територије, за чије је решење потребна већина присутних чланова у Великој Народној Скупштини, и 2., да се промени устав, за чије је решење потребно 2/3 свих чланова Велике Народне Скупштине. Намесништво сазива Велику Народну Скупштину само да размотри и реши питање о уступању или промени каквог дёла бугарске државне територије, за чије је решење потребна већина присутних чланова у Великој Народној Скупштини. Министарски савет пак сазива Велику Народну Скупштину: 1., за избор новог кнеза, ако овај умре без наследника, за чији се избор траже 2/3 присутних чланова у Великој Народној Скупштини, и 2., за избор намесника, кад је наследник престола непунолетан (чл. 140—142 устава).

Као што видимо, пошто је закључен Берлински Уговор, Скупштина признатих људи у Бугарској, сазвата 17/29 априла 1879 год. у Трнову,[1] створила је представничку управу у кнежевини и у присуству руског комесара у Бугарској изабрала за кнеза бугарског принца хесенског Александра Батемберга, рођеног брата руске царице Марије Александровне.[2] Кнез Александар Батемберг био је доведен на престо по жељи Русије. Кад је парламенат (Собрање) сазват 29 априла 1879 године, да изабере кнеза, посланици су били понудили власт руском кнезу Дондукову, тадашњем привременом шефу управе, али је овај одбио, изјавивши да би цар формално желео

[1] Стара бугарска престоница, која је за време српско-турског рата 1877 године била у руским рукама.

[2] Helfert, op. cit., стр. 42.

да се изабере Александар Батемберг, и тај су предлог посланици једнодушно примили.[1]

Из овога што смо казали о Берлинском Уговору и о бугарском уставу од 1879 године, види се, да је кнез Александар Батемберг, кога народ приликом избора није ни познавао, дошао на готову Скупштину, на готове партије и на готов устав у Бугарској, који је убрзо подеран његовом руком.

Бугарска, без обзира на овакав међународни и државно-правни положај, у почетку своје полусамосталности личила је на неко дете, које је требало поверити здравој и вештој дојкињи, како се то лепо изразио Dr. И. Томашев,[2] јер је кнез Александар Батемберг тако мало пажње поклањао уставу, да је већ у првој години бугарског уставног живота, у јуну месецу 1881 године, извршио државни удар, укинувши Народну Скупштину и створивши на место ње Државни Савет.

На овај поступак бугарског кнеза Батемберга није нагнао либерални трновски устав и једнодушна Скупштина и слободна штампа, као што неки мисле, нити пак честа опозиција од стране Скупштине, која је одбијала да вотира неминовне трошкове на подизање једне добро уређене државе[3], већ је њега на то натерао руски притисак, под којим је била изабрана Свиштовска Скупштина, која је имала да реши судбину трновског устава и која је кнезу дала пуномоћје да влада неко време без устава.[4]

Доцније, кад је тај исти бугарски кнез Александар увидео јак утицај Русије, повратио је у живот убрзо баш

[1] Бендеревъ, op. cit., стр. 6; G. Becker, op. cit., стр. 9.

[2] Dr. И. Томашевъ, *Политическая судьба Константинополя, балканскихъ народовъ и отношеніе ихъ къ Россіи и западно европейскихъ государствъ,* С. Петербургъ, 1876 г. стр. 76.

[3] Сл. Јовановић, op. cit., стр. 10; H. Hungerbühler, op. cit., стр. 53.

[4] Сл. Јовановић, op. cit., стр. 11 и 12.

тај исти трновски устав, који тек што је био подерао својом руком.[1]

Такав је био међународни и државно-правни положај Бугарске до 1886 године. Бугарска је 1886 год спојена са Источном Румелијом у лицу кнеза, који се назначује такође као генерални гувернер ове покрајине, као што ћемо то доцније подробније видети.

Али, пре него што пређем на излагање о Источној Румелији, да се овом приликом додирнем и Софијског Преврата, који нам представља верну слику политичког положаја кнежевине Бугарске.

ГЛАВА ТРЕЋА.

Софијски преврат.

На неколико дана пре 9 августа 1886 године осећало се да су се у Бугарској натмурили мутни облаци.

[1] Idem, стр. 14.

Не треба губити из вида то, да, и ако је кнез Алаксандар Батемберг остварио своју вољу за гажењем устава, он је ипак убрзо после тога предузео извесне кораке према Порти, да би одржао достојанство своје земље. По примеру бивших полунезависних кнежевина Србије и Румуније, и бугарски је кнез имао нарочитог агента код Порте за заштиту својих интереса и уопште за одржавање односа са султановом владом. У току неколико месеца бугарски пуномоћник отправљао је своју дужност и био је признат од стране Порте, али је у то доба у Цариграду био установљен „Биро за привилеговане покрајине“, Леванта, острва Самоса, Крита, Источне Румелије и бугарске кнежевине, камо је било препоручено агенту Бугарске да се обраћа по делима Бугарске. На тај начин Бугарска је била изједначена са осталим бугарским покрајинама, које јој ни у колико нису биле равне по својим правима и положају. Бугарски је кнез протестовао против таквог поступка турске владе и за извесно време прекинуо је био сасвим дипломатске односе с њом. Најзад, у септембру месецу 1882 године Порта се одрекла свог неоправданог захтева и пристала је да бугарском агенту призна право да се непосредно дописује с Портом по делима бугарске кнежевине (Ф. Мартенсъ, *Современ. межд. право* etc., t. I, стр. 264).

У то време у Бугарској је владало мишљење, да су се немачки и аустријски цареви састали у Гачини и склопили савез, *да заједнички раде против оне велике силе, која хоће да окупира народе на Балканском Полуострву* и да ће се Енглеска придружити овом савезу.[1] У Бугарској се тада водила борба између две струје, које су представљали *Цанков* (против кнеза) и *Стамбулов* (за кнеза). Резултат овога био је преврат, који је извршен ноћу између 8 и 9 августа 1886 године, због чега је кнез Александар Батемберг био збачен с престола и морао да напусти Бугарску, што је објавио бугарском народу прокламацијом од 9 августа 1886 године.

Због таквог стања у Бугарској, Каравелов је из Софије у очи 9 августа био послао депешу овакве садржине: „Принц Батемберг је збачен с престола. Приредите митинг у позитивном смислу.“[2] Кад је кнезу Александру Батембергу 9 августа ујутру изнуђена оставка,[3] већ је била образована нова влада у Бугарској у којој су, између осталих, били: Каравелов, Стамбулов, Цанков, Радославов и Стојанов. При саставу ове владе, у коју су, као што видимо, ушли људи из свих партија и фракција, у Бугарској се држало да је преврат извршен под утицајем Запада, да би се избегао један страшан рат, јер је, као што се тада мислило, мисија Гирса у Немачкој имала да достави, како цар не може да измени

[1] Н. Ж. *Предателски преврат на осмий август по вече за случаитѣ въ Варна,* часть I, Варна, 1886 г., стр. 3.

[2] Н. Ж. *Предателски преврат* etc., стр. 4.

[3] 9 августа 1886 год. мајор Грујев са осталим завереницима извео је кнеза Александра из двора и одвео га у Министарство војно, где је био капетан Бендерев (који је у то време заступао министра војног Никифорова). Капетан Бендерев је поднео кнезу оставку, која је гласила: „Дубоко уверен, да је моја личност једна несавладљива препона за развиће и благостање бугарског народа, одричем се за свагда од бугарског престола. Потписујем ову свечану изјаву“. Потписујући ову оставку, кнез Александар је после ове садржине својом руком додао: „Боже чувај Бугарску“ *(Преврѣтѣтъ на деветий (9) августъ 1886 год.,* etc., стр. 6.

своју одлуку о прогонству кнеза Александра из Бугарске, и ако се то не изврши мирним путем, да ће окупирати Бугарску.[1]

Истог дана пак око 7½ часова у вече образована је и друга влада под председништвом митрополита *Климента*, који није имао портфеља, и у њој су, поред других, били: Цанков и Радославов, али без Каравелова и Стамбулова. За главног заповедника целокупне бугарске војске постављен је био мајор Грујев. Председник министарства, митрополит Климент, још сутра дан 10 августа 1886 године, упутио је депешом проглас бугарском народу, у коме га извештава о саставу свога кабинета и позива на послушност и на полагање заклетве истој влади.[2]

Председник пак Народне Скупштине Стамбулов издао је у Трнову 11 августа 1886 год. прокламацију бугарском народу у име бугарског кнеза Александра I и Народне Скупштине, у којој је огласио за издајничку привремену софијску владу под председништвом Климентовим, и у исто време скренуо је пажњу да ће сваки онај, који буде слушао наређење ове привремене владе бити кажњен по војним законима. За главног заповедника све бугарске војске био је постављен потпуковник Муткуров.

[1] Н. Ж, *Предателски преврат* etc., стр. 6.

Кнеза Александра су збацили у главном зато што су мислили да на тај начин, под утицајем Русије, спасу Бугарску, јер је кнез одржавао Енглеску на штету Русије *(Коресподенций по софийския преврат, 1886 г.*, стр. 4—6 и 20; *Преврат на девети (9) август 1886 г.*, Руссе, Бугарска, стр. 3).

[2] Бугари, по прочитању ове депеше, говорили су: „Да шарлатанског посла, издајничког подлачког посла, циганске лажи". „Полагање заклетве, говорило се тада у Бугарској, кнезу, намесништву или закону сваки разуме, али да се ко куне на верност Драгановој луши, надувеној глави Бурмова, татарској цуки Стојанову, масној камилавци Климентовој, да се ко куне министарским фотељама, то нити је ко чуо нити је ко видео, то би био један скандал" (Н. Ж., *Предателски преврат* etc., стр. 6—11).

Овим поступком Стамбуловљевим и оваквој слободи његовој не треба се чудити, јер је бугарски народ, по речима бугарске „Слободне Мисли“, у то време био уопште доста пасиван и непредузимљив, сем случаја, ако је доведен до крајњег раздражења мучењем, тиранисањем и злостављањем; бугарски се народ није никада јавно успротивио као *фактор,* као жива и осетљива маса, у догађајима и важним политичким актима, већ је био прост посматралац, бесвестан саучесник и слепо оруђе у рукама разних политичких шарлатана. Бугарски народ кад је пригњечен од какве моћне силе, само негодује и у самоћи оплакује, али не узима никакву иницијативу, чека да се стање промени (или само по себи или од неког другог); он много не цени своју властиту вољу и мишљење и не стара се да је испољи и распространи.[1] За доказ тога служи нам то, што бугарски народ није узимао никаква активна учешћа ни за протеривање кнеза Александра Батемберга нити пак за његов повратак.

Као што видимо, дакле, у ово време, биле су две владе у Бугарској: једна у Софији под председништвом Климента, а друга у Трнову под председништвом Стамбулова; била су два војна заповедника: мајор Грујев и потпуковник Муткуров, који су једновремено били главни заповедници све бугарске војске.

Из овога незгодног положаја Бугарску је требао неко да изведе. За то се јавио мајор Грујев. Знајући да Каравелов намерава да образује привремену владу, која је у вези са Стамбуловом, мајор Грујев поднео му је оставку на положај главног заповедника бугарске војске и ту оставку предао је Каравелову, коме је, поводом оставке Грујева, једновремено поднео оставку и митрополит Климент, председник привремене владе са члановима свога кабинета.

Због ових догађаја, који су се одигравали у Бугарској и гурали су државу у опасност, а да би се по-

[1] *Българска свободна мисль — българската криза,* под потписом L. София, 1886 г., стр. 2 и 3.

вратио ред и поредак и осигурала лична и имовна безбедност становништву и да би се извела отаџбина из безизлазног положаја, Каравелов је из Софије 12 августа 1886 године, упутио бугарском народу једну прокламацију, у којој објављује да је узео управу над земљом и да је саставио владу под својим председништвом са члановима: председника Народне Скупштине Стамбулова и мајора Никифорова. У исто време објавио је народу и имена чланова свога кабинета.

Каравелов је, више као русофоб него као русофил, жалио пад кнеза Александра Батемберга, али није ишао на то да га поврати на бугарски престо. Он је видео да је неопходно потребно да пристане на оно, што тражи Русија и за то се показао као *покорни роб.*[1] Карактер Каравелова лепо је описао Сл. Јовановић, говорећи о томе, како су се руски представници у Бугарској стали и сами обраћати на либералну странку, с којом се кнез против њих био удружио. „Кнез Александар, вели он, није био васпоставио трновски устав у његовој целости. Руски су се представници приближили стога крајњој левици либералне странке, која је захтевала васпостављање трновског устава у његовој целости. Каравелов, који је међу тим постао вођ либерала, нашао се у један пут у забуни између две понуде савеза, између понуде кнежеве и понуде руске. Његова је забуна била тим већа, што су обе понуде биле скопчане с погодбама које нису биле лаке. Руси су захтевали протеривање кнеза Александра. Кнез опет да се чини Русији систематски отпор, чиме се врло лако могла изазвати његова војна интервенција. У једном случају Каравелов је имао у перспективи буну, а у другом рат. Нешто због тога, а нешто и по својој природној дволичности, он се колебао између Русије и кнеза. Могућно је да је једновремено давао обећања и једној и другој страни.[2]

[1] *Българска свободна мисль* etc., стр. 7.

[2] Сл. Јовановић, op. cit., стр. 14 и 15.

Влада Каравеловљева није била у стању да одржи мир у земљи, пошто се јавила једна јака струја у корист протераног кнеза, због чега се опет јавља Стамбулов да говори у име протераног кнеза. Он, као председник Народне Скупштине, поново упућује из Трнова 16 августа 1886 године прокламацију бугарском народу, у којој објављује да ће за време одсуства кнеза Александра, а на основу чл. 19 устава, управљати земљом у име Њег. Височанства а по постојећим законима намесништво под председништвом председника Народне Скупштине Стамбулова и од чланова: Петка Славејкова и Dr. Страшког. Састав кабинета поверио је Радославову, који је саставио кабинет задржавши себи портфељ министра унутрашњих дела (поред председништва министарства). Имена чланова овог кабинета Стамбулов је објавио у својој прокламацији.

Због свих ових промена, а нарочито због ове последње Стамбуловљеве прокламације у Бугарској је настало страшно стање. У то доба Бугарска је преживљавала тешку економску кризу; све је било застало: и трговина, и рад, и индустрија и сви занати; трговци су били дошли чак до очајања.

Да се овом злу стане на пут, мислили су да се у Бугарској предузму ове мере: 1., да се збаци постојеће намесништво заједно с министарством, као незаконито и које нема поверење у народу, па да се образује друго од угледних и достојних лица, која уживају поверење народа и Русије; 2., да се неки од виших официра замене руским, јер Бугари још нису имали војно лице од великог ауторитета, а то је најпотребније да би се повратила и ојачала опала дисциплина у војсци; 3., да се распусти и на минимум сведе војска — до 3.000, док се не изабере нов кнез; 4., да се за кнеза изабере руски генерал Игњатијев или њему подобно лице, али ни у ком случају не сме се изабрати за бугарског кнеза лице *немачког порекла;* 5., да се уклоне сви по државу штетни елементи за извесно време; 6., да се на најгоднији и

најаснији начин објасне и протумаче руски захтеви и симпатије према руском цару Александру, те да се паралишу интриге и клевете, које се пуштају против Русије; 7., да се до избора кнеза суспендују неки чланови устава, који помажу развратним елементима и скитницама да злоупотребљавају слободну реч и штампу, и најзад, 8., да се свако лице умешано у преврат од 9 августа ослободи од затвора и судске истраге.[1]

Из овога се види јасно како је Бугарска у ово доба запливала у руске воде. То нам потврђују и речи једног бугарског чланка, „Българската криза“, штампаног у бугарској „Слободној мисли“ од 1886 године: „Држава која данас у Јевропи води прву реч, говори се у овом чланку, јесте она, с којом смо ми сада у сукобу. Русија, благодарећи стицају разних догађаја и околности, добила је могућности да диктује, зато је наша будућност у њеним рукама. То треба да зна сваки и да се не лажемо као мала деца, јер рад није детињa игра!... Довољно је да се сетимо још свежег факта, где се гвоздени немачки канцелар Бизмарк, који је до пре кратког времена диктовао целој Јевропи, данас клања пред том истом Русијом. Кад то чини Немачка, која има један милион и седам стотина хиљада бајонета и савезних (аустријских, енглеских и др.) још један и по или два, онда како ми несрећници треба да стојимо, који располажемо само са дванаест пешадијских пукова?!... Може неко рећи, да ће нас Аустрија, и још не знам ко, одбранити (против Русије), али би то био апсурд. Аустрија ни себе не може да одбрани, а камо ли нас... Зашто није, ако је тако, заштитила свог пионира, кнеза Александра Батемберга, већ је допустила да га Русија просто једном депешом сруши с престола?!... Кад је тако, да изберемо једно од двога: или да пристанемо на захтеве Русије или да очекујемо окупацију. Али ово друго држим да ниједан Бугарин — патриота, не жели, а и не треба да жели, зато

[1] *Българска свободна мисль* etc., стр. 8 и 9.

нам остаје да усвојимо оно прво, јер ризикујемо да изгубимо симпатију и благонаклоност великог руског народа, који нас је управо и ослободио од турског ропства и од кога једино можемо очекивати Св. Стефанску Бугарску, наш идеал, а не од Енглеске и Аустрије.[1]

Али да не идемо даље, него да се понова вратимо Стамбулову.

16 августа, позват је кнез Александар да се врати натраг, на што је он депешом од тог истог дана из Лавова (у Аустрији) одговорио Стамбулову, да ће бити у Рушчуку у недељу ујутру 17 августа 1885 год. Кнез Александар је стигао у Бугарску и из Руссе упутио прокламацију бугарском народу, у којој јавља, да је понова узео управу над земљом од намесника: Стамбулова, Славејкова и Dr. Странског и да је под председништвом Радославова задржао и даље привремено министарство.[2]

Кнез Александар Батемберг, по повратку своме, управљао је земљом девет дана, од 17 до 26 августа.

Он је 17 августа 1886 год. послао из Бугарске руском цару веома понизну и љубазну депешу молећи га да изведе Бугарску из тешке кризе у коју је упала. „Бићу срећан, говорио је кнез Александар у овој депеши, да поднесем последњи доказ Вашем Величанству о мојој непоколебљивој оданости према Вашој Царској Особи... Русија ми је дала круну и ја сам готов да ту круну предам њеном владаоцу“.[3] На ову је депешу цар одговорио претећим тоном. Између осталога руски цар Александар казао је у овом свом одговору: „Не могу да одобрим Ваш повратак у Бугарску, јер предвиђам рђаве последице за државу.... Ја ћу се уздржати од сваке интервенције за жалосно стање, до којег је доведена Бу-

[1] *Българска свободна мисль* etc., стр. 11 и 12.

[2] *Превратътъ на девети́й (9) августъ 1886 год.*, стр. 13—19, 26—28 и 32.

[3] *Превратътъ на девети́й (9) августъ 1886 год.*, стр. 32 и 33.

гарска, докле год Ви будете тамо. Вашем Височанству остаје да решите шта треба да радите".[1]

Поводом овога, наравно, шта је могао кнез Александар Батемберг друго да чини, него да абдицира, што је у ствари и учинио. Он је упутио бугарском народу манифест од 26 августа 1886 год., у коме је отворено изјавио, да абдицира по жељи Русије, а у интересу благостања и независности Бугарске. „Објављујем мом драгом народу, рекао је, између осталога, кнез Александар у овом свом манифесту, да се одричем бугарског престола, јер хоћу сваком да покажем колико су ми драгоцени и мили интереси моје отаџбине и да сам за њено добро и независност готов да жртвујем све". У овом манифесту о својој абдикацији, кнез Александар наименовао је за намеснике Стевана *Стамбулова*, Петка *Каравелова* и потпуковника Саву *Муткурова*.[2]

Пошто је кнез Александар, 26 августа, абдицирао, регенат Стамбулов спремио је избор новог кнеза. Кад је Валдемар дански одбио круну, Народна Скупштина изабрала је 7 јула 1887 год. принца Фердинанда Кобурга.[3]

Завршивши овим у најкраћим потезима међународни, државно-правни и политички положај Бугарске, да пређем на излагање истог положаја Источне Румелије.

[1] Edouard Driault, op. cit., стр. 238; *Превратътъ на девети́й (9) августъ 1886 год.*, стр. 33.

[2] *Коресподенций по софиския преврат*ъ, стр. 36; *Превратътъ на девети́й (9) августъ 1886. год.*, стр. 38.

[3] Фердинанд је био паметнији од Александра: он се мало по мало отарасио Стамбулова, јер је овај био убијен 1896 год., чему се не треба ни чудити, јер су Стамбулов и Муткуров заступали антируску политику. Кнез Фердинанд је одмах разумео свој тешки положај и тражио да се после смрти руског цара Александра III приближи Русији. Ради тога крстио је свога сина Бориса по обредима православне вере и цар Никола примио се да му буде кум *(Българска свободна мисль* etc., стр. 1; *Edouard Driault*, op. cit., стр. 238 и 239.)

Узгред ла споменем, да је с јесени 1896 године данашњи бугарски кнез Фердинанд Кобург био признат за генералног гувернера Источне Румелије од стране Султана и свих великих држава, и Бугарска је добила право да са страним државама склапа међународне уговоре по трговинским питањима и пловидби. Такве трговачке конвенције склопила је Бугарска с Аустријом, Италијом, Француском, Немачком, Енглеском и 1897 год. с Русијом, а у данашње доба и са многим другим државама, па чак и с Турском.

ДЕО ДРУГИ

ИСТОЧНА РУМЕЛИЈА.

ГЛАВА ПРВА.

Источна Румелија према Берлинском Уговору о миру и румелијском уставу.

До Берлинског Конгреса, Источна Румелија није се сматрала као полунезависна држава, већ само као аутономна турска покрајина, која се користила извесном заштитом великих јевропских држава. Она није имала своју нарочиту војску; чак у милицији, која је позвата да чува унутрашњи ред и поредак, официре је постављао Султан. На челу управе био је генерални гувернер, кога је с роком од пет година постављала Порта у споразуму с великим силама.[1]

По другом одељку чл. 8. Св. Стефанског прелиминарног уговора о миру, док се у Источној Румелији не образује земаљска војска, која би била у стању да одржава ред и поредак, а чија би се величина имала доцније одредити споразумом између турске владе и руског кабинета, руска војска имала је да заузме ове земље и у случају потребе да укаже помоћ комесару. Ово војно заузеће имало је трајати од прилике највише две године.

[1] Коркуновъ, op. cit., стр. 62.

Берлински уговор од 1878 године овако је регулисао међународни, државно-правни и политички положај Источне Румелије:

1., На југу од Балкана, Берлински Конгрес створио је нарочиту покрајину с називом „Источна Румелија", која није полунезависна држава, већ покрајина, која се налази под непосредном политичком и војном управом Султана и која има административну аутономију (чл. 13. Берл. Уг.).

Административна аутономија ове покрајине и протекторат, којим се она користила од стране великих јевропских држава, довели су је, у ствари, у онакав исти положај, у каквом су се налазиле раније дунавске кнежевине и Бугарска.[1]

2., Источна Румелија, која има аутономну администрацију, имала је и генералног гувернера хришћанске вероисповести, кога је постављао Султан на пет година „у споразуму" са државама потписницама овог уговора (чл. 17. Берл. Уг.).[2]

3., Унутрашњи ред и поредак ове покрајине одржавао се земаљском стражом помоћу милиције, чије је официре постављао Султан (чл. 15. Берл. Уг.).

4., Султан је био дужан да се брине о заштити граница Источне Румелије с мора и на суву, подижући тврђаве и држећи у њима војску, али ни у ком случају није смео да употребљава нередовну војску — башибозуке и черкезе (чл. 15 Берл. Уг.). Сва румелијска војска са жандармеријом стајала је под главном командом нарочитог заповедника, у чину ђенерала, кога је непосредно постављао Султан.[3]

5., Источна Румелија, и ако је имала своју милицију и жандармерију за одржавање унутрашњег реда.

[1] У овом је положају остала Источна Румелија све до у вече 5 септембра 1885 године.

[2] Сл. Јовановић, op. cit., стр. 6.

[3] Сава Грујић, *Основи устројства источно-румелијске војске*, стр. 5 и 14.

ипак је гувернер могао у случају потребе да позове и редовне турске трупе.[1] Генералном гувернеру Источне Румелије дато је, дакле, право да позове отоманску војску у случају спољашње опасности или унутрашњих нереда. О мотивима за ову меру, Отоманска Порта имала је да дâ објашњења представницима јевропских држава у Цариграду (чл. 16 Берл. Уг.).[2]

6., Конвенције и међународни уговори, ма какве природе били, који су закључени или који су имали бити закључени између Порте и страних држава, важиле су за Источну Румелију као и за целу Отоманску Царевину (чл. 20 Берл. Уг.).

7., Све олакшице и привилегије, које се дају на територији Отоманске царевине, имале су се поштовати и у Источној Румелији (чл. 20 Берл. Уг.).

8., Висока Порта била је дужна да води рачуна да се у Источној Румелији поштују општи закони Царевине у погледу религиозних слобода према свима вероисповестима (чл. 20 Берл. Уг.).

Вадингтон је на Берлинском Конгресу тражио за Источну Румелију исто што и за Бугарску: да се прогласи принцип једнакости вероисповести. Али, после објашњења Кара-Теодори паше, да ова покрајина остаје потчињена непосредном ауторитету Султана, и према томе, да је потчињена општим законима царевине, Конгрес је сматрао да је довољно констатовати у члану 20 обавезу Високе Порте: „да ће поштовати опште законе царевине у погледу религиозних слобода свих вероисповести“.[3] Ово стање Источне Румелије у многоме нас потсећа на стање Маћедоније од 1904 год.[4]

[1] M. Milovanovitch, *Les traités de garantie* etc., стр. 338.

[2] Делимичну мобилизацију могао је наредити главни гувернер, а општу је могао да нареди само, кад то одобри Народна Обласна Скупштина, која је за то нарочито сазвата, или кад на позив Порте милиција мора према Уставу да помаже отоманској војсци (Сава Грујић, *Основи устројства источно-румелијске војске,* стр. 8).

[3] M. Milovanovitch, *Les traités de garantie* etc., стр. 384.

[4] *Une Confédération Orientale* etc., стр. 62.

Одмах после размене ратификација Берлинског Уговора имала се одредити једна јевропска комисија, која је заједно с Отоманском Портом требала да изради уређење Источне Румелије. Ова је комисија била дужна да у року од три месеца утврди круг власти и атрибуте генералног гувернера, и начин администровања, судске и финансијске управе (чл. 18 Берл. Уг.).

Устав Источне Румелије израдила је јевропска комисија у Цариграду 14/26 априла 1879 године састављена из представника сила, које су потписале Берлински Уговор, заједно с Портом и обнародовао га је Султан својим ферманом а Порта га саопштила јевропским државама.[1]

По овом румелијском уставу државно-правни положај Источне Румелије био је овакав:

1., Источна Румелија налази се под непосредном политичком и војном управом султановом и имала је своју административну управу (чл. 1 рум. устава).

2., Над Источном Румелијом управљао је гувернер хришћанске вероисповести, и постааљао га је Султан на пет година у „споразуму“ са државама потписницама Берлинског Уговора (чл. 7 рум. устава). Главног Секретара, такође хришћанске вероисповести, чија је дужност била да заступа гувернера у случају, кад је овај спречен да врши дужност, постављао је Султан од тројице, које предложи гувернер.

3., Источна Румелија имала је „Представничку Обласну Скупштину“, која је заједно с генералним гувернером управљала свом облашћу у административном и судском погледу. Гувернер је био представник султанов. Он је имао извршну власт, његова решења носила су назив *наређења* (ordonences) и био је одговоран Султану за сва дела учињена у својој служби (чл. 4 и 45 рум. устава).

[1] Овај се Устав није могао да преиначи друкчије до само по споразуму Високе Порте и других сила, које су потписале уговор закључен у Берлину 1/13 јула 1878 године (чл. 495 рум. устава).

4., Административну службу у области отправљали су шест главних администратора. а., Главни Секретар, директор унутрашњих послова; б., Директор правосуђа; в., Директор финансија; г., Директор земљорадње и трговине; д., Директор Народне Просвете, и ђ., Заповедник милиције и жандармерије (чл. 56 рум. устава).[1]

5., Сем ових главних администратора, у Источној Румелији постојао је *Стални Комитет* од десет титуларних чланова и три заменика (suppléants). Они су се бирали из списка чланова Обласне Скупштине. Овај Стални Комитет имао је: председника, потпредседника и секретара и обављао је посао, који му је предавала Обласна Скупштина у границама пуномоћства добивеног од ње. Он је решавао сва питања, која му је закон налагао; давао је мишљење гувернеру по свим питањима, која би му он упутио; имао је право да предлаже Обласној Скупштини да стави под суд чиновнике Источне Румелије за кривице учињене у службеној дужности, и отварао је гувернеру ванредне кредите (чл. 104—107 рум. устава).

6., У Источној Румелији постојала је Обласна Скупштина, која је заједно с гувернером вршила законодавну власт на својој територији. Обласни закони подношени су на потврду Султану, а потврђене проглашавао је гувернер у име Султаново. Ако Султан не би дао потврду за два месеца, закон би се сматрао као потврђен (чл. 10 рум. устава). Закони пак који су постојали у Турској, важили су и у Источној Румелији све док се не буду противили овом уставу (чл. 21 рум. устава).[2]

Обласна Скупштина била је састављена: а., од чланова по праву (положају); б., од чланова изабраних од стране становништва, и в., од чланова наименованих гувернером. Првих је било четири, других тридесет и шест — јер се цела област

[1] Ово нас у неколико опомиње на француски републикански устав од III (1795) године, по коме су Директори управљали појединим ресорима у државној управи.

[2] Ed. Engelhardt, *La Turquie et le Tanzimat* etc., стр. 200 и 201.

делила на тридесет и шест изборних округа — а трећих десет (чл. 68, 69, 71 и 74 рум. устава).

Право бирања посланика имали су они, који су испуњавали ове погодбе: а., да су рођени Румелиоти; б., да су навршили двадесет и једну годину старости; в., да имају стално место становања у Источној Румелији, и г., да имају извесну непокретну имовину или да су синови оца или мајке, који имају непокретне имовине или да су старешине каквог трговачког или индустријског завода (чл. 75 рум. устава).

За посланика Обласне Скупштине могао је бити изабран сваки који је имао право бирања, с тим да је навршио двадесет и пет година старости (чл. 81 рум. устава).

Дакле, као што видимо, румелијски устав отступао је од бугарског устава, јер се њим тражио известан цензус, како за онога који бира народне посланике тако и за онога који се бира за народног посланика.

Што се пак тиче избора, они су вршени непосредно и тајно (чл. 71 рум. устава).

Обласна Скупштина сазивала се у Пловдив на обичну сесију, и то сваке године, другог понедељника месеца октобра. Обична сесија трајала је највише два месеца. Гувернер је затварао Скупштину, кад се наврше два месеца, или и раније, ако су чланови Скупштине изјавили да су завршили свој посао (чл. 86 рум. устава). Гувернер је могао да позове Скупштину у ванредну сесију, о чему је морао одмах известити Порту (чл. 87 рум. устава). Исто тако, у току једне обичне сесије, могао је да одложи једанпут Скупштину, али је у исто време дужан био да изнесе разлоге за одлагање и да одреди време одлагању, које није смело бити дуже од два месеца. Он је о тој мери био дужан да извести Високу Порту (чл. 88 рум. устава).

Султан пак по предлогу гувернерову имао је право да распусти Обласну Скупштину. У акту за распуштање Скупштине, што га гувернер објављује у име султаново, морало се рећи да се нови избори имају извршити у року од четрдесет дана и да се Скупштина има састати у року од два месеца по распуштању (чл. 89 рум. устава).

Законодавна иницијатива припадала је како гувернеру тако и Обласној Скупштини, само што се тражило да законски предлог који потиче од Скупштине потпишу најмање шест посланика (чл. 99 и 100 рум. устава).

7., Правосуђе у Источној Румелији вршило се у име султаново и он је имао право помиловања и амнестије у Источној Румелији (чл. 8 и 9 рум. устава).

8., Унутрашњи ред и поредак у Источној Румелији одржавала је земаљска стража помоћу милиције, чије је више официре постављао Султан,[1] а у ниже официрске чинове имао је право да производи гувернер (чл. 7 рум. устава).[2]

И по овом уставу, као и по Берлинском Уговору, дато је било право гувернеру Источне Румелије да позове отоманску војску у случају спољашње опасности или унутрашњег нереда, у ком је случају турска војска само могла да уђе у Источну Румелију (чл. 3 рум. устава). И по овом уставу Порти се у извесним случајима давало право да румелијску војску може позвати за појачање царске војске.

9., Порта је имала право да одржава утврђења на границама Источне Румелије и да ту држи трупе за њену одбрану, само што за то није смела употребити нередовну војску — башибозуке и черкезе (чл. 4 рум. устава).[3]

10., Међународни уговори, ма какве природе да су, који су били закључени или су се имали закључити између Порте и других сила, важили су и за Источну

[1] Али не треба губити из вида, да Порти никако није пошло у рачун да се млада румелијска милиција развије до озбиљне убојне снаге, јер је унапред била уверена да ће то њено право остати само на хартији и да ће се њеном позиву још мање одазвати румелијска војска, кад буде добро изучена, наоружана и организована (Сава Грујић, *Основи устр. источно-рум. војске*, стр. 15 и 16).

[2] Idem, стр. 11.

[3] M. Milovanovitch, *Les traités de garantie* etc., стр. 383.

Румелију и Источна Румелија подносила је трошкове отоманске управе у сразмери од три десетине свога прихода. Од целокупног годишњег прихода покрајина је давала 30% Порти, 70% примала је на своје потребе, а цео годишњи приход Источне Румелије износио је око 800.000 турских лира (око осамнаест милиона динара) [чл. 16, 20 и 194 рум. устава].[1]

11., Висока Порта била је дужна да води рачуна да се у Источној Румелији испуњавају општи закони Царевине у погледу религиозних слобода према свима вероисповестима (чл. 24 и 28 рум. устава).

12., Све олакшице и привилегије, дате у Отоманској Царевини имале су се поштовати и у Источној Румелији (чл. 20 рум. устава).

Према свему овоме можемо рећи, да скуп одредаба Берлинског Уговора, које се односе на Источну Румелију, као и одредаба румелијског устава од 14/26 априла 1979 године, јасно тврде: да ова покрајина није имала међународни карактер, при свем том, што је сувереност Портина према њој била у толико ограничена у погледу унутрашње управе, да би се она могла сматрати de facto као полунезависна област.

ГЛАВА ДРУГА.

Пловдивски преврат 1885 године.

Овакав међународни карактер Источне Румелије није дуго трајао и њено спајање с Бугарском, како је говорио Блунчли, било је дело блиске будућности. Он је 1881 године, пред саму смрт, писао и категорички тврдио да се подела Велике Бугарске, извршена на Бер-

[1] Сава Грујић, *Основи устр. источно-рум. војске*, стр 14.

линском Конгресу, неће дуго одржати.[1] И заиста пророчанство професора хајделбершког универзитета остварило се пре него му се надало.

Сем тога одлуке Берлинског Конгреса нису задовољавале ни Русију. Да би ублажила последице овога Конгреса, Русија је тражила да прошири бугарску превласт и да у њој развије свој утицај. И заиста, у Филипопољу био је моћнији руски комесар него генерални гувернер, кога је поставио Султан.[2] Русија је у Бугарској и у Источној Румелији ширила незадовољство створено цепањем Велике Бугарске и турском превлашћу. „Русија вели Dr. И. Томашев, која је ослободила Бугарску од турског ига, ни у ком случају није могла да је сасвим напусти из сфере свог политичког утицаја, јер Бугарска представља веома важну стратегијску и политичку базу за извођење планова на Истоку".[3] „Створена из руске крви, Бугарска у оно време, говорио је Евг. Лвов о Бугарској, кад смо је сматрали као своју базу на Балканском Полуострву, а можда чак као и нашу покрајину, тајно од нас и с нашим начелним непријатељима, издајнички нас довела до безизлазног положаја".[4] Лвов је овим мислио на Енглеску и на антируске западне силе. Ево пак шта у том погледу говори Стојан Новаковић. „Пошто Руси, касније, вели он, нису показивали много

[1] J. F. Voïnov, op. cit., стр. 13. И ђенерал Тотлебен прорицао је да ће се уједињење Источне Румелије и Бугарске извршити без капи крви (Сл. Јовановић, op. cit., стр. 8). Па и наш ђенерал Сава Грујић предвиђао је ово, што се може извести из његових речи, кад је још 1880 године тврдио, између осталога, да ће румелијска милиција, благодарећи патриотској бризи обласне владе и симпатијама бугарског становништва према овој установи, постати сила и хтети да стане на браник аутономије своје отаџбине (Сава Грујић, *Основи устр. источно-рум. војске*, стр. 16).

[2] G. Becker, op. cit., стр. 12.

[3] Dr. И. Томашевъ, op. cit., стр. 78 и 79.

[4] Евг. Лвовъ, *Болгария въ періодъ террора и анархіи*, књ. I, стр. 1 предговора.

журбе да после Берлинског мира раде на остваривању Св. Стефанске формуле, бугарска национална странка у Румелији 1885 године учини крај владавини турског намесника у тој области, наслањајући се више на Енглеску и антируске западне силе".[1]

Стање створено Берлинским Уговором односно Источне Румелије заиста није дуго трајало. „Вештачко цепање бугарског народа у Берлину, веле бугарски писци, није могло да стане на пут природним и законитим тежњама једног народа, који је још под владом Турака једнако стењао под туђим јармом, а раније сачињавао једну нераздвојну целину".[2]

У септембру месецу, 1885 године, ми видимо да становништво Источне Румелије, супротно изричним одредбама Берлинског Уговора о миру, проглашава своје уједињење с бугарским народом. 6 септембра букнула је револуција у Пловдиву, чији је главни руковалац био Dr. Странски. Револуциона влада одбацила је власт султанову и огласила Румелију уједињеном с бугарском кнежевином под скиптром кнежевим. Кнез бугарски постао је гувернер покрајине и заузео је место најуреног Гаврил-паше. То је био први корак за остварење бугарског уједињења. У овом смислу, 5 септембра 1885 године, била је наштампана и прокламација бугарског централног револуционарног комитета под написом: „Слобода или смрт".[3] А и Пловдивско централно ополченско друштво било је издало ополченцима један проглас под 6 септембром 1885 године, у коме се, између осталога, вели: „У оном светом тренутку, у коме је свршено свето дело ослобођења, за које сте изложили груди ваше противнику, позивате се да пружите руку. Похитајте, и, као у 1877—79 год., потрчите војсци!"[4]

[1] Ст. Новаковић, op. cit., стр. 119.

[2] К. И., op. cit., стр. 2.

[3] Бендеревъ, op. cit., стр. 2; G. Becker, op. cit., стр. 13; *Une Confédération* etc., стр. 55 и 56.

[4] К. И., op. cit., стр. 6.

Румелиоти су могли ово уједињење лако учинити из ових разлога:

1., што се одвајањем Источне Румелије од Турске није имало шта да кида. Веза између те две земље постојала је само на хартији, како је то лепо приметио Сл. Јовановић.[1] Једино, што су се, као што смо видели, Румелији давали закони из Цариграда, по којима је решења „Обласне Скупштине“ требало да потврди Султан, због чега су ова решења често пута била одбацивана и неодобравана зато што је Цариград био незадовољан радом и говорима румелијских посланика.[2]

2., Што је Јевропа већ унапред одредила, да се уједињење ових двају делова Бугарске има извршити под председништвом и управом кнеза бугарског, јер је дала Бугарској наследног кнеза у време кад је Источна Румелија имала само гувернера, кога је Порта по пристанку сила постављала на пет година.[3] Ево шта за то веле Бугари: „Турска власт постојала је само по имену у Источној Румелији, пошто није имала никакве стварне потпоре, ни војне, ни полицијске, ни административне. Месну полицију, чиновништво, жандармерију, све те делове државног организма сачињавали су чисти Бугари, помешани са неколико странаца, али без икаквог турског учешћа. Једини представник турске власти био је генерални гувернер, али и он није био Турчин, већ Бугарин, коме ниуколико није приличила титула — паше“.[4]

3., Што је и сâм положај Источне Румелије пре пловдивског преврата ишао на руку овом уједињењу. „Граница према Бугарској, вели Сл. Јовановић, широм отворена, јер су је Турци заборавили затворити својим гарнизонима: унутра потпуно одсуство турских трупа;

[1] Сл. Јовановић, op. cit., стр. 2.

[2] К. И., op. cit., стр. 12 и 13.

[3] Dr М. Миловановић, *Пловдивски преврат и српско-бугарски рат* (из Дела), Београд, 1902 г., стр. 4.

[4] К. И., op. cit., стр. 11.

одржање реда поверено народној војсци, која, сем неколико виших официра, сва дише бугарским духом; народ наоружан и изложен утицају бугарске пропаганде; две странке које се отимају о програм уједињења; руски представници, који својим држањем допуштају све наде, и најзад, на врху управе, један за другим, две бугарске патриоте,[1] ето то је слика Источне Румелије пре пловдивског преврата".[2]

4., Што је пловдивски преврат од 6 септембра 1885 године, који је прогласио уједињење између Северне и Јужне Бугарске, пао као гром из ведра неба. Сва Јевропа била је изненађена, неспремна и збуњена, не знајући ни како да разуме свршени чин пловдивски ни како становиште према њему да заузме и шта после њега да отпочне. Бугарска влада 6 септембра 1885 године изненадила је у први мах без мало сву Јевропу. Она је овога дана, по нарочитом раније смишљеном плану, са војском својом упала у Источну Румелију и на рачун нереда, што га је пре тога сама тамо приредила, прогласила уједињење двеју суседних земаља — Бугарске и Источне Румелије.[3]

Кад је реч о овом уједињењу Источне Румелије са Бугарском, да видимо какво је било држање бугарског кнеза Александра Батемберга.

У септембру месецу 1885 године бугарски кнез Александар био је на свом имању у Варни. Ту му је била саопштена тајна: да се у Источнај Румелији спрема револуција. Добив овакав извештај кнез је одмах послао у Пловдив једног свог поверљивог човека, да ову пренагљеност спречи, али је то већ било доцне, јер је 6

[1] Први Алеко-паша Богоридес и други Гаврил-паша Крестовић.

[2] Сл. Јовановић, op. cit., стр. 7.

[3] Ст. Грујић, *Сливница. Рат Србије и Бугарске 1885 год.*, Београд, 1887 г., стр. 1.

септембра планyо устанак у Пловдиву, који је обузео целу Источну Румелију и био је збачен турски јарам без крвопролића. Вођи устанка одмах су се телеграфским путем обратили кнезу Александру молећи га да он предузме управу и над Источном Румелијом и да узме под заштиту њихово народно дело. Дакле, Бугари како са Севера тако и с Југа, ставили су све своје наде на њ. „Он је, вели Бекер, припадао и једној и другој Бугарској, као што су обе Бугарске њему припадале".[1]

Кнез Александар, и ако се изненадио оваквом поступку, ипак се одазвао позиву побуњених Румелиота само зато што је, како се изразио, имао да бира између два пута: или у Пловдив или натраг у Дармштат. „Шта могу да чиним, размишљао је кнез Александар, по речима Бекеровим? За време од два часа ја сам размишљао. Мислио сам, ако одбијем понуду, да ми не остаје ништа друго него да се одречем круне и да одмах напустим земљу; ја нисам могао помишљати да останем *кнез Бугарске*, пошто понуду одбијем. С друге стране, примајући понуду ја ступам у највећу опасност да изгубим своју круну. Ја сам се покорио овим посматрањима; познавао сам свој народ и знао сам да ће покрет узети ужасне размере, да ће, без мене, грађански рат букнути између Бугара и мусломана. Ако одбијем, биће анархија; ако останем на престолу, биће мир и спокојство; ја сам се примио",[2]

Због тога кнез Александар упутио је одмах две депеше Dr. Странском. Првом је молио да се мотри на ред и поредак у покрајини, док он не дође у Пловдив Том депешом је такођер молио, да се мајору Николајеву саопшти, како му је захвалан на телеграму и да

[1] G. Becker, op. cit., стр. 15; мајор Кунц, *Српско-бугарски рат 1885 год.* (превод од Живка Павловића, Београд, 1906 г.) Књ. I, стр. 7 увода.

[2] G. Becker, op. cit., стр. 14; мајор Кунц, op. cit., стр. 28—30; Карло Регенсбургски, *Сливничке борбе* (превод од Љ. Остојића и Т. Јовановића, Београд, 1901 г.), стр. 2.

ће му одговорити из Трнова, и тражио је да му се саопшти шта има ново. Другом пак депешом изјавио је захвалност Dr. Сранском на појединостима и молио је да се пошље изасланик у Трново, камо се креће одмах, објављујући да ће им из Трнова послати званичан акат за проглас уједињења. Овом другом депешом кнез Александар тражио је још да му се саопшти ако има што ново и питао је да ли су Турци у Једрену и у Цариграду сазнали за овај устанак.[1]

Колико је кнез Александар био посвећен у планове устанка, овде није место подробнијем излагању, али према горе наведеном сваки мора признати, да се без великог устезања одазвао жељи Румелиота и да је кнез Александар био интелектуални творац пловдивског преврата.[2] Ово нам потврђује факат: што је бугарски мајор Николајев на питање руског агента потпуковника Чичакова, поводом румелијскога преврата: шта намеравају сад да чине? одговорио: „да они још ништа не знају, јер је устанак организован с кнезом, и то не тамо, већ у кнежевини, и ако је преврат произашао случајно пре времена, ипак ће сâм кнез сутра бити ту“[3]. У прилог томе треба навести и оно што је Цанков 7 октобра 1885 године на питање: да ли је кнез знао о пловдивском преврату, одговорио: „Ево шта вам ја могу рећи: преврат није створен јуче; кнез се носио мишљу и изнео је тему давно, и ево вам за то доказа. У Петрограду се, као што знате, 19 фебруара 1885 године прослављао двадесетпетогодишњи јубилеј владавине пок. цара. У то време код нас пало је конзервативно министарство. Одмах после тога, у вече, добијем писмо од Стојанова, ґадашњег кнежева секретара, у коме јавља министрима да се нађу

[1] К. И., op. cit., стр. 7.

[2] Мајор Кунц, op. cit., стр. 7. предговора; Карло Регенсбургски, op. cit., стр. 3. Неоспорне доказе за ово навео је Евгеніе Львовъ у свом делу: *Румелійскій переворотъ*, историческій етюдъ, Москва, 1886 г., стр. 55 - 64.

[3] Евг. Львовъ, *Румелійскій переворотъ* etc., стр. 88.

у двору око девет сати у вече. Кад смо се искупили, кнез је ватрено почео говорити о потреби уједињења Бугарске с Румелијом. Ја сам мислио: вратио се из Петрограда, те према томе и ствар није проста, али, разуме се, нисам ништа говорио о својој досетци, већ сам питао, како да се то удеси. Врло просто, говорио је кнез, ви морате спремити народ да он тражи уједињење: кад се ја кренем с војском у Румелију, Турска неће тамо упутити турску војску и на тај начин догађај ће се свршити.[1]

Ово нам, у осталом, признаје и câм кнез Александар, који је у својој изјави пред известиоцем „Келнских Новина“ Хуном (Von Huhn) о разговору, који је водио 1885 године с руским представником Гирсом, казао између осталога: „По свршетку нашег говора ја сам стекао уверење, да се у будуће може доћи до бољих односа с Русијом, и растадох се с Гирсом доста задовољан. Он ми, поред осталога, рече и то, да политика Русије има за основу да одржи за сада status quo на Истоку и да се с тога свима корацима који теже уједињењу Бугарске са Источном Румелијом најодсудније мора стати на пут“.[2]

Из овога можемо извести закључак: да је интелектуални творац овог националног покрета био кнез Александар Батемберг, који је тим хтео да с једне стране исплива из руских вода, а с друге, да присаједињењем Источне Румелије Бугарској придобије за се срце свога народа.

А кад се све ово има у виду, може се лако разумети зашто је кнез 7 септембра отпутовао у Трново, где је издао прокламацију, а 9 септембра појавио се у Пловдиву као кнез Северне и Јужне Бугарске. Кнез Александар је у старој престоници, у Трнову, издао званичну прокламацију о уједињењу, у којој, између осталога, вели: „Ми Александар I Божјом милошћу и Народном вољом

[1] Евгеніе Львовъ, *Болгарія въ періодъ террора и анархіи* etc., књ. I., стр. 72 и 73.

[2] Мајор Кунц, op. cit., стр. 28—30.

Кнез Северне и Јужне Бугарске. Нека је знано мом милом народу, да је 6 септембра становништво тако зване Источне Румелије, услед пада тамошње досадашње владе и избора друге привремене, прогласило уједињење Источне Румелије с кнежевином и једнодушно ме прогласило за кнеза те области. Имајући пред очима благостање бугарског народа, његову топлу жељу да се слију две бугарске државе у једну, Ја признајем уједињење као свршен чин и примам се да од сада па у будуће будем и да се зовем Кнез Северне и Јужне Бугарске — — —".[1] Овом прокламацијом, дакле, кнез Александар примио је на се последице од румелијског преврата, како према народу тако и пред Јевропом.

Сем тога, поводом овог догађаја, кнез Александар 9 септембра[2] упутио је из Пловдива депешу великим силама, у којој је „најсвечаније изјављивао", да је уједињење Источне Румелије с Бугарском извршено без непријатељске намере према царској отоманској влади, да он и даље признаје суверенство султаново, да јамчи за мир у обема земљама и за безбедност њиховог становништва без разлике вере и народности, и да за то моли велике силе да се заузму код Султана да он призна уједињење.

Али, што је главно, кнез је тог истог дана телеграфским путем известио и Порту, да је узео у своје руке управу над Источном Румелијом, да признаје суверенство султаново и замолио је Султана, да му одобри поступак. Дословна садржина ове депеше, коју је кнез Александар 9 септембра упутио Султану, ова је: „6 септембра управа румелијска паде и народ ме једногласно прогласи за свога кнеза. Сав бугарски народ тражи да се примим избора. Стигао сам у Пловдив и узео сам управу над старом покрајином. Јављам Вашем Вели-

[1] К. И., op. cit., стр. 8.

[2] Овог је дана, узгред буди речено, Краљ Милан указом наредио мобилизацију сталног кадра и I позива (Dr. Владан Ђорђевић, *Историја српског војног санитета*, књ. IV, стр. 1).

чинству у овој најсвечанијој форми, да се ово уједињење две Бугарске извршило без икакве расправе намере према влади Вашег Величанства. Јављам Вам да су мир и спокојство у обема земљама обезбеђени и да ће се становништво сматрати као равноправно без разлике народности и вере. Молим Ваше Величанство, да укаже још један пут безграничну Вашу милост народу и пристане на уједињење које је свршено на миру и без и најмање повреде суверенитета Вашег Величанства"[1].

ГЛАВА ТРЕЋА.

Држање Турске и других сила према пловдивском преврату.

После овога да видимо какво је било држање Турске поводом овог преврата.

Поред свих брзих и енергичних мера, које су предузете и поред свих савета од стране Саид-паше Султану, да се уђе с војском у Источну Румелију а с флотом да се нападне на бугарско пристаниште на Црном Мору,[2] Турска је одуговлачила с увођењем својих трупа у акцију. Турска се држала доста резервисано и остала је до краја неактиван посматралац догађаја, ма да се сваки надао да ће видети турске трупе где продиру у Румелију, да спрече уједињење.

„Трупе Источне Румелије, рекао је, између осталога, краљ Милан специјалном дописнику Wiener Allgemeine Zeitung-а, турске су трупе. Нико није могао ни слутити, да ће Порта допустити, да један део њене снаге, без икакве сметње дође под туђу команду.[3] Шта више у Пловдиву биле су истак-

[1] К. И. op. cit., стр. 15; G. Becker, op. cit., стр. 15; Вендеревић, op. cit., стр. 9.

[2] Сл. Јовановић, op. cit., стр. 29.

[3] Мајор Кунц, op. cit., стр. 147; Карло Регенсбургски, op. cit., стр. 2; H. Hungerbühler, op. cit., стр. 40.

нути 24 септембра плакати по свима улицама, којима се извештава становништво да је бугарски дипломатски агенат у Цариграду јавно казао, како је Султан у начелу пристао на уједињење Северне и Јужне Бугарске под скиптром кнеза Александра.[1]

Узроци, због којих се Турска уздржавала од сваке оружане интервенције у Источној Румелији у главном јесу ови:

1., Што се Порта бојала, да први метак, избачен из турског топа, не покрене све балканске народе против Турске. У Цариграду се на преврат гледало као на један сигнал, којим би се запалили сви експлозивни елементи на Балканском Полуострву, а у исто време и као опасан почетак решења Источног Питања. „И за Турску, вели М. Миловановић, кад се јавио пловдивски преврат, главно и прво питање могло је бити само у томе, да тај преврат пловдивски остане локализован, да не покрене собом остварење других питања, не изазове друге апетите, који ће тражити да се задовоље и који се најлакше могу задовољити на рачун Турске".[2]

Овоме се не треба ни чудити, јер сви ми знамо да Ислам нема у себи културних клица способних за развијање; цео систем Отоманске Царевине показује болестан, изопачен и крволочан карактер. Све реформе могу да продуже само на извесно време агонију отоманске управе.

2., Што Турска у то време није била спремна за рат. Њена је војна организација у то време била испод критике. Турску је после рата с Русима тако ослабио и понизио пораз, да је изгледало е је наступио моменат или њеног уништења или у крајњем случају протеривања Турака с Балкана.[3]

[1] Dr. Владан Ђорђевић, *Отаџбина*, књ. XV, св. 60, стр. 555.

[2] Dr. М. Миловановић, *Пловдивски преврат и српско-бугарски рат*, стр. 5 и 6.

[3] *Источно питање и одбрана Цариграда* (превео с француског Боривоје Нешић), „Ратник", 1896 год., свеска за јануар, стр.

мелију значило за Султана рат с Бугарском. У осталом, ни сама Отоманска Порта није сматрала за нужно, да ради тога подноси ма какве жртве, било материјалне било територијалне, што се лепо види из докумената, које је Саид-паша, као председник цариградске конференције, изнео у седници од 9 новембра 1885 године.[1]

5., Турска није са својом војском ушла у Источну Румелију зато што ју је енглески посланик одвратио од тога корака, доказујући да ће то Русија узети за повод да са својом војском уђе у Бугарску; и, најзад,

6., Што о уништењу аутономних права Румелије чак и после славне победе турског оружја над Бугарском, не би могло бити ни речи: то не би допустила ни Русија, па ни већи део Западне Јевропе.[2]

Дакле, као што видимо, Турска је оставила на миру бугарског кнеза да ради, и није му кварила рачуне, што је, без сумње, било од врло великог значаја, јер му је дала могућности да може развити своју највећу делатност. „Порта, вели Бендерев, да ли под утицајем депеше, коју је кнез Александар 9 септембра упутио Султану и заузимања Енглеске за кнеза Александра пред Портом или из других неких разлога, изгледа као да је подлегла идеји да призна личну унију обе Бугарске, али у таквој форми, да кнез Александар у Источној Румелији има заузети просто положај руског гувернера без икаквих других измена у државном уређењу.[3]

И Аустрија је била противна уласку турске војске у Источну Румелију. Гроф Калноки плашио се руске војне интервенције и био је противан уласку турске војске у Румелију. Аустрија се бојала, да се са уласком

[1] Бендеревъ, op. cit., стр. 5; Сл. Јовановић, op. cit., стр. 30 G. Becker, op. cit., стр. 17; Т. И., *Протоколитѣ на цариградската конференция на работитѣ въ Источна Румелия* (превод с енглеске плаве књиге), Софија, 1887 г., стр. 25.

[2] Бендеревъ, op. cit., стр. 5.

[3] Jdem, стр. 9 и 10.

[illegible] у тај покрајини не би основала [illegible] 1876 године, што би могло дати повода Русији да [illegible] и за том приликом заузме Бугарску.[1]

Најбоље се пак може уочити карактер аустријске политике кад се упореди с енглеском. „Енглеска је, вели Сл. Јовановић, имала намеру да ослободи Бугарску руског утицаја. Аустрија је може бити то исто желела, али она није смела да ради на томе. Она је пристала 1878 године на стављање Бугарске под руски утицај, да би сама могла заузети Босну и Херцеговину, и да би њен утицај владао у Србији. Ако би сада покушала, заједно с Енглеском, да ослободи Бугарску руског утицаја, она би самим тим ставила под питање оно разграничење сфера, које је између ње и Русије извршено 1878 године. Шта би онда било од њеног утицаја у Србији, — а нарочито шта би онда било од њеног положаја у Босни и Херцеговини". ....„Аустријска је политика продужава Сл. Јовановић, напротив, била, дати Бугарску, ма и увећану, Русима, *али под условом да се аустријска сфера на Балкану такође прошири*".[2] *У исталом и сам* Драганов у предговору *једноме своме делу, између осталога, вели да је Русија држала Србију за аустријску, а* Аустрија Бугарску *за руску.*[3]

Из овога *се може извести закључак: да је* [illegible]слен *чланак „Българскиятъ кризисъ", штампан у бугарској „Слободној речи" од 1886 године, у коме се, између осталога, у погледу свих питања вели: „Или ако ја епидемија у могу неки, а то је, да су Руси имали намеру да Бугарску окупирају и да од ње начине Бадунавску губернију. Ми можемо потврдити да су*

[1] Ц. [illegible], op. cit., стр. [illegible]; [illegible], op. cit., стр. [illegible] и [illegible], op. cit., стр. [illegible]; [illegible] [illegible], [illegible], бр. [illegible], стр. [illegible].

[2] [illegible], op. cit., стр. [illegible] и [illegible].

[3] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible], [illegible], стр. [illegible] [illegible].

господу, да Русији чак није ни у интересу да нас окупира.— Не Русија, већ Енглеска и Аустрија, понављамо, јесу државе, које траже да нас прогутају, зашта имамо најлепшег примера у Египту, Босни и Херцеговини, острву Кипру, па може бити и са неким другим земљама и острвима".[1]

Па и Русија, као и, готово рећи, цела Јевропа, била је изненађена овим уједињењем Источне Румелије с Бугарском. Руски цар Александар III не само што је био изненађен, него је шта више и негодовао. Због овог уједињења Источне Румелије с Бугарском цар Александар III одмах је опозвао све руске официре и подофицире, који су тада били у Бугарској и Источној Румелији, као наставници и учитељи,[2] и изјавио је да не признаје Александра Батемберга за кнеза обе Бугарске, надајући се да ће овим поступком онемогућити мобилизацију бугарске војске.[3] После румелијског преврата, читава два и по дана (од 6 до 9 септембра) руски официри били су у потпуној недоумици, да ли с једне стране имају право да пређу границу и да узму активног учешћа у непријатељској акцији према Турској, а с друге стране да ли да слушају кнеза, главног заповедника бугарске војске? Извешће о забрани руским официрима да узму учешћа у румелијском преврату и наређење кнезу Кантакузену да одмах напусти бугарску службу стигли су у Софију 9 септембра.[4]

Руски цар Александар III, одбијајући сваку солидарност с бугарском револуцијом и опозивајући из бугарске војске све руске официре, показао је тим да он

[1] *Българската свободна мисль — българската кръвь*, стр. 5

[2] Њих је било око сто шесет.

[3] H. Hungerbühler, *La mission militaire* etc., стр. 53 и 54; G. Becker, op. cit., стр. 16; Edouard Driault, *La Question d'Orient* etc., стр. 237.

[4] Евг. Львовъ, *Рум. переворотъ* etc., стр. 53.

DR
72
.P39

DR 72 .P39 C.1
Bugarska i Istocna Rumelija :
Stanford University Libraries
3 6105 036 966 476

DATE DUE

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD, CALIFORNIA
94305